



**National Library of Thailand
Bangkok, 2002**

All rights reserved.

**No part of this CD may be reproduced,
stored in a retrieval system or transmitted in any form
or by any means, without prior permission from
the National Library of Thailand**

หอสมุดแห่งชาติ ขอสงวนสิทธิ์

ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด ที่ปรากฏอยู่ใน CD นี้

ไปทำการคัดลอก หรือวิธีการอื่นใดเพื่อจำหน่าย จ่ายแจก

ก่อนได้รับอนุญาต

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย เฉลิมพานยศเส

คำนำ

หนังสือพงษาวดารกรุงศรีอยุธยาภาษามคธ ที่พิมพ์ใน
สมุดเล่มนี้ หอพระสมุดวชิรญาณได้ขยี้มาแต่กรุงกัมพูชา
ต้นฉบับมีอยู่ในวัดพระแก้วเมืองพนมเปญ ได้ความว่าเป็นหนังสือ
พระพิมลธรรมองค์ ๑ แต่งในกรุงรัตนโกสินทรนี้ มีฉบับอยู่ที่
กรุงกัมพูชา ๒ เรื่อง อีกเรื่อง ๑ เรียกว่าสังคิตวงษ์ ว่าด้วย
ตำนานการสังคายนายพระไตรปิฎก แต่งเฉลิมพระเกียรติเมื่อ
สังคายนายในรัชกาลที่ ๑ ว่าเป็นหนังสือ ๗ ผูก หอพระสมุดฯ
ยังไม่ได้สำเนา มา ได้มาแต่เรื่องพงษาวดารที่พิมพ์ก่อน ได้
ให้พระยาพนสุนทร (เรื่อง อติเปรมานนท์) เปรียบดู แปล
ออกเป็นภาษาไทยพิมพ์กำกับไว้ด้วยกันทั้ง ๒ ภาษา

หนังสือพงษาวดารเรื่องนี้ พิจารณาตามเนื้อความที่แต่ง
ดูผู้แต่งก็ตั้งใจจะกล่าวเนื่องด้วยเรื่องสังคายนานี้ น่าจะเป็นหนังสือ
ชุดเดียวกันกับเรื่องสังคิตวงษ์จริง เรื่องพงษาวดาร เป็น
พงษาวดารกรุงเก่า เริ่มตั้งแต่สร้างกรุงศรีอยุธยาลงมาจนเสีย
กรุงเก่า แต่มีถ้อยคำอันปรากฏอยู่ในวรรคที่ ๗๗ หน้า ๓๓
กล่าวทั่วมาถึงกรุงรัตนโกสินทร จึงรู้ได้ว่าหนังสือเรื่องนี้แต่ง
ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร

(๒)

ถ้าพระพิมลธรรมเป็นผู้แต่งหนังสือเรื่องนี้ แลแต่งเมื่อใน
รัชกาลที่ ๓ ใช่ พระพิมลธรรมในรัชกาลนั้นมี ๒ องค์ องค์
แรกคือพระพิมลธรรม อยู่วัดพระเชตุพน ชื่อตัวจะชื่ออะไรไม่
ทราบ ที่เป็นอาจารย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกในรัชกาล
เป็นพระพิมลธรรมมาแต่ครั้งกรุงธนบุรี ต้องถูกถอดยศต้องรับ
พระราชอาญาในเรื่องไม่ยอมถวายบังคมพระเจ้ากรุงธนบุรี ครั้น
ถึงรัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งเป็นพระพิมลธรรมอีก ทรงเคารพนับถือ
มาก เมื่อสิ้นคายนายพระไทรยัญยังเป็นที่พระพิมลธรรม ได้
เป็นแม่กองชำระพระอภิธรรมปิฎก ในปลายรัชกาลที่ ๓ เมื่อสมเด็จพระ
พระสังฆราช (ศรี) วัดมิ่งเมืองพระพนม ทรงตั้งสมเด็จพระ
วันรัตน์ (สุข) วัดมหาธาตุ เป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว จึง
ทรงตั้งพระพิมลธรรมองค์นี้เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ พระพิมลธรรม
องค์ที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๓ นั้น คือ พระพิมลธรรม (มี) วัดราช
บูรณะ ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ถ้า
หากหนังสือพงษาวดารเรื่องนี้ พระพิมลธรรมแต่งในรัชกาลที่ ๓
คงเป็นองค์ใดของคั้งใน ๒ องค์นี้ พิจารณาเหตุตามเรื่องพงษา
วดารที่แต่ง ศักราชแลเนื้อเรื่องคลาศเคลื่อนกับพระราชพงษาวดาร
ฉบับหลวง ซึ่งชำระเมื่อในรัชกาลที่ ๓ จึงสันนิฐานว่า เห็น
จะได้คั้งหนังสือพงษาวดารฉบับอื่นเป็นหลัก ส่วนเรื่องที่ถูกกล่าวตอน
ตั้งแต่เสียกรุงเก่ามาแล้ว เวลานั้นเรื่องตอนนั้นยังไม่ได้แต่งลง

(๓)

ในหนังสือพระราชพงษาวดาร คงจะได้เข้าใจโดยจกหมายเหตุอื่น น่าจะเป็นหนังสือมหายุทธการ หรือ จุลยุทธการ ซึ่งได้ยืมว่า มีอยู่ในครั้งนั้น

หนังสือพงษาวดารกรุงศรีอยุธยาภาษามคธฉบับนี้ แม้จะไม่มีเรื่องราวแปลกประหลาดกว่าหนังสือพระราชพงษาวดาร แลไม่มีวิเศษในทางภาษามคธที่แต่ง ก็ควรยกย่อง ว่าเป็นหนังสือ เรื่อง ๑ ซึ่งนักเรียนไทยมีอัตราแต่งในภาษามคธ แลเป็นหนังสืออันบัณฑิตควรอ่านเทียบกับพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นคาถาภาษามคธเหมือนกัน หนังสือเรื่องนั้น ได้พิมพ์ แรกในงานศพเจ้าจอมมารดาเที่ยง เมื่อปีชวดฉศก พ.ศ. ๒๔๕๗ บัณฑิตได้อ่านแล้ว จะเห็นได้ว่าความรู้ภาษามคธที่ร่ำเรียนใน ชั้นกรุงรัตนโกสินทรนี้ แต่ก่อนกับภายหลังผิดกันอย่างไรบ้าง

เมื่อพระยาพจนสุนทร แปลหนังสือพงษาวดารกรุงศรีอยุธยา เรื่องนี้แล้ว ในขณะที่กรรมการชำระพิมพ์อยู่ ก็พอนายเชิรขุนนาค บุตรพระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชื่น ขุนนาค) มาแจ้งความต่อกรรมการหอพระสมุด ฯ ว่า จะทำการปลงศพ สอนของคุณท่านเลื่อม ต.จ. ผู้มารดา ประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกในงานศพ ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือซึ่งสมควรจะ

(๔)

พิมพ^{๗๕}นั้น พระยามนตรีศรีวิชัย^{๗๖} กับ ท่านเลื่อม^{๗๗} เป็นผู้ชอบ
อัธมาไศรยกับข้าพเจ้ามาช้านาน ได้คุ้นเคยไปมาหาสู่กันไม่ขาด
จนสิ้นอายุทั้ง ๒ คนนั้น ข้าพเจ้าทราบอยู่ว่า ท่านเลื่อมเป็นผู้
มีนิสัยชอบความรู้ทางพงษาวดาร ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้ พิมพ^{๗๕}
หนังสือพงษาวดารกรุงศรีอยุธยาภาษามคธซึ่งได้มาใหม่นี้ เป็น
ของแจกในงานศพท่านเลื่อม

ที่กล่าวว่าข้าพเจ้าทราบอยู่ว่า ท่านเลื่อมชอบความรู้ทาง
พงษาวดารนั้น ด้วยท่านเลื่อมเคยอ่านข้าพเจ้าหาหนังสือพงษาวดาร
ให้อ่าน แลเวลามาพบปะกันก็พอใจที่จะสนทนาในเรื่องพงษาวดาร
คือพงษาวดารทางเมืองกลางแลเมืองภักดิ์ อันเป็นชาติภูมิของ
ท่านเลื่อมโดยเฉพาะเนื่อง ๆ แม้ที่สถิตเมื่อก่อนท่านเลื่อมจะถึงแก่
กรรมไม่กี่เดือน เมื่อเจ็บแล้ว แต่ยังไม่ถึงลมหมดนอนนอนแล้ว มา
หาข้าพเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย ยังได้มาขอให้จัดโคลงประวัติพระยาวชิร
สงคราม (ทัต) ผู้บิดา ซึ่งข้าพเจ้าเคยแต่งให้กว่า ๒๐ ปีมาแล้ว
จนข้าพเจ้าเองก็ลืม แต่ท่านเลื่อมยังจำได้เกือบหมด ข้าพเจ้าต้อง
ขอทูลเกล้าฯ เลຍຍังไม่ได้จัดทำ จนท่านเลื่อมถึงแก่กรรม เมื่อ
เขียนคำนำนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่ายังเป็นหน้าที่จะต้องใช้ท่านเลื่อมอยู่
ด้วยเรื่องโคลงประวัติของบิดา จึงถือโอกาส ขอเล่าเรื่องแลท
โคลงนั้นอุทิศให้แก่ท่านเลื่อมไว้ในคำนำนี้ด้วย

(๕)

มูลเหตุที่จะแต่งโคลงประวัติพระยาวิชิตสงครามนั้น คือ
ครั้ง ๑ แต่เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ตรงกับรัชสมัยเบญจศก พ.ศ. ๒๔๓๖ พระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ ๒๕ ปี ทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศลสมโภชศิริราชสมบัติที่พระราชวังบางปะอิน ในงานครั้ง
นั้นโปรดให้พระบรมวงษานุวงศ์ แลข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน
แต่งประทีปทำเป็นลัยแลบั้ง ทำเป็นโคมบ้าง ทรงพระราชอุทิศ
ถวายเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ที่ได้ทรงปก
ครองสยามราชอาณาจักร ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าเป็นราชธานีเป็นต้น
มาทุก ๆ พระองค์ แลโปรดให้ตรวจพงษาวดาร จดพระนามเจ้า
นายแลนามข้าราชการ ที่สิ้นพระชนม์แลสิ้นชีพล่วงไปแล้ว บรรดา
ปรากฏว่าได้กระทำคุณความชอบแก่แผ่นดิน ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า
มาจนในกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้ทำโคมประทีปเป็นเกียรติยศ
แก่เจ้านายแลข้าราชการนั้น ๆ ทุก ๆ พระองค์ทุกท่าน ลัยแล
โคมประทีปที่ทำครั้งนั้น ที่เป็นส่วนสำหรับพระองค์ใด หรือ
ข้าราชการคนใด ผู้ทำเครื่องประทีปแต่งบทกลอน เป็นโคลงบ้าง
ฉันท์บ้าง กลอนสุภาพบ้าง สรรเสริญเกียรติยศผู้ที่ทรงพระราช
อุทิศประทีปถวายแด่พระราชทาน เขียนไว้ที่โคมแลลัษณ์นั้น ๆ
ผู้ที่ต้องทำประทีป ถ้าแต่งกลอนไม่ได้เอง ก็วานผู้อื่นที่ชอบ
พอกันช่วยแต่งให้ ครั้งนั้นพระยาวิชิตสงคราม (ทัต) บิดาของ
ท่านเลื่อม มีชื่ออยู่ในบัญชีผู้มีบำเหน็จความชอบมาแต่ก่อน ได้

(๖)

พระราชทานโคมประทีปยกย่องเกียรติยศ แลครั้งนั้นท่านเลื่อมขึ้น
ไปตามเสด็จกับพระยามนตรีสุริยวงษ์ จึงมีนำที่ถูกละเมิดทำโคม
ประทีปพระราชทานพระยาวิจิตสงคราม ท่านเลื่อมได้มาวาน
ข้าพเจ้าแต่งกลอนสำหรับเขียนโคม กลอนที่แต่งคราวนั้นมาก
กว่ามากด้วยกัน เพื่อจะยกให้แปลก ข้าพเจ้าจึงแต่งโคลง
ด้วยศัพท์ชาวลครให้ท่านเลื่อมดังนี้—

- ๑ เกษะกลางข้างค้ำปลระ วันเออะ
ภูเก็จเป็นย่านเนาะ รกร้าง
พระภูเก็จทักเสาะ แสงแว
พยที่ทุ่งคาสร้าง ที่บ้านท่าเหมือง ฯ
๒ เหาการการเคียดตั้ง เมืองคึก เต็มแซ
๓ เอ็นอเนกใจอีกทัก คำเซ้า
เภาไฟรรถคึก คับคั่ง
เพราะพระภูเก็จเป็นเค้า แคบ้านเมืองเรวญ ฯ
๔ สมพระไทยธิเบศร์เจ้า หอมสยาม
พระยาวิจิตสงคราม ท่านตั้ง
พานทองและตราความ ชอบพระราชทานแซ
เลื่องชื่อภาคทั้ง ขักย์ไต่ฝ้ายเหนือ ฯ

ที่ท่านเลื่อมมาถามถึงโคลง ๓ บทนี้ ด้วยเป็นผู้เอาใจใส่ใน
ประวัติของวงศ์สกุล จนถึงได้เรียบเรียงเป็นหนังสือไว้ นายเชียร

(๗)

ขุนนาค ได้คิดเนื้อความมาให้เมื่อข้าพเจ้าจะแต่งคำนำนาน อ่าน
ตรวจดูเห็นการที่สืบสวน สืบขึ้นไปได้มากอยู่ แต่เมื่อพิจารณา
เทียบด้วยเวลา เห็นว่าจะคลาศเคลื่อนอยู่บ้าง ข้าพเจ้าจะเก็บ
เนื้อความแลลงเวลาตามที่ข้าพเจ้าเห็นว่าถูกต้อง ลงในคำนำนาน
โดยเชื่อว่าจะชอบด้วยความประสงค์ของท่านเลื่อม

สกุลฝ่ายบิดาของท่านเลื่อม ฝ่ายชาย ต้นเดิมเป็นแซกชาว
เมืองมัทธาณู มาตั้งภูมิลำเนาค้าขายอยู่ที่เมืองกลาง ราวเมื่อ
ครั้งกรุงธนบุรี ใ้รับการงานในผู้ว่าราชการเมือง ช่วยในกิจ
การที่เกี่ยวข้องกับแซกชาวต่างประเทศ จึงได้เป็นกรมการตำแหน่ง
ที่หลวงล่าม ได้ให้หญิงชาวเมืองกลางเป็นภรรยา มีบุตรชาย
ชื่อนายเจิม แซกเรียกว่า เจ๊ะมะ เมื่อราวในรัชกาลที่ ๑ นายเจิม
ได้เป็นที่หลวงล่ามแทนบิดา แลได้หญิงในวงษ์ญาติของท้าวเทพ
กระษัตรี ชื่อแสง เป็นภรรยา ในประวัติที่ว่านายเจิมคนนั้น
ต่อมาได้เป็นที่พระกลาง พิจารณาเหตุตามเหตุการณ์ในพระราช
พงษาวดาร น่าจะเป็นเมื่อต้นรัชกาลที่ ๒ ด้วยเมื่อข่มแสงเอกศก
พ.ศ. ๒๓๕๒ ปีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จผ่าน
พิภพนั้น พม่าลงมาถึงเมืองกลาง กองทัพกรุงออกไปช่วย
ไม่ทัน เมื่อรบพุ่งขยี้ไล่พม่าแตกหนีไปแล้ว ครั้งนั้นรวบรวม
ครอบครัวเมืองกลาง ที่พม่ากวาดต้อนไปไม่ได้ มาตั้งที่กระ
ว้าง ที่เป็นเมืองพังงาขึ้น ที่เมืองกลางเดิมเป็นแต่อย่างอำเภอ

(๑)

อยู่คราว ๑ หลวงล่ามเฒ่าเห็นจะได้ไปพระกลางในตอนนั้น ด้วย
เป็นคนพื้นเมือง ให้ควบคุมผู้คนซึ่งยังเหลืออยู่ในเกาะกลาง
เมืองกลางฟังกลยตงชนเป็นเมืองใหญ่ เมื่อในปลายรัชกาลที่ ๒
หรือต้นรัชกาลที่ ๓

พระกลาง (เฒ่า) มีบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อนายแก้ว ได้
บวชเรียนแลศึกษามาเป็นไทย ผู้ว่าราชการเมืองพังงาขอมาเลี้ยง
เป็นบุตรบุญธรรม ครั้นโตขึ้นได้ถูกหลวงเมืองเมืองพังงา
ซื้อแจ่มเป็นภรรยา แลรับราชการเป็นกรมการ แต่จะเป็น
ตำแหน่งใดมาก่อนหาทราบไม่ ปรากฏแต่ว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๓
ได้เป็นที่พระภูเก็จ เห็นจะเป็นเมืองกลยตงเมืองกลางเป็นเมืองใหญ่
เมืองภูเก็จเวลานั้นเป็นเมืองขึ้นเมืองกลาง พระภูเก็จ (แก้ว) นั้น
เป็นคนแรกที่มาตั้งเบ็ดการค้าขายที่เมืองภูเก็จในชั้นหลัง พระ
ภูเก็จ (แก้ว) มีบุตรธิดาหลายคน จะกล่าวถึงแต่บุตรภรรยาหลวง
คน ๑ ชื่อทัก เกิดเมื่อขวอดนศก พ. ศ. ๒๓๖๗ รับราชการ
เป็นกรมการมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ เป็นที่หลวงพิทักษ์ทวีป ใน
รัชกาลที่ ๔ ได้เป็นที่พระภูเก็จต่อบิดา

ครั้นต่อมาพระภูเก็จ (ทัก) ได้ทันของบิดาเที่ยวหาแร่ พย
ที่ตำบลทุ่งคางจึงทำเหมือง ที่นั้นเป็นที่แร่อุดม ไม่ช้านาน
เท่าไร การก็เจริญจนเกิดเป็นบ้านเป็นเมือง คือเมืองภูเก็จทุก

(๘)

วันนั้น ฝรั่งจึงเรียกชื่อเมืองภูเก็ตว่า ทองกา เพราะตั้งอยู่ท่าบลู
ทุ่งคา

ถึงรัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภูเก็ต
(ทัต) เลื่อนยศเป็นพระยาภูเก็ตโลหะเกษตราธิบดี แลได้ว่า
กล่าวถึงเมืองถลางด้วย เมืองถลางจึงกลายเป็นเมืองขึ้นเมือง
ภูเก็ตแต่นั้นมา ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศขึ้นเป็นพระยา
วิชิตสงคราม ตำแหน่งางวางเมืองภูเก็ต ได้พระราชทาน
พานทอง

พระยาวิชิตสงคราม ได้ลูกสาวพระยกรบัตร์ (ทัย) เมือง
ถลางชื่อเปี่ยม สืบวงศ์ทรงลงมาเป็นชั้นเหลนทั่วเทพกระสัตรีเป็น
ภรรยา มีบุตรธิดา ๕ คน แต่ที่มีอายุอยู่จนโตใหญ่แต่ ๓ คน
คือบุตรหญิงคนที่ ๑ ชื่ออรน ได้แต่งงานเป็นภรรยาเจ้าพระยา
สุธรรมมนตรี (หนพ้อม) เมืองนครศรีธรรมราช บุตรชายคน
ที่ ๒ ชื่อลำดวน ได้เป็นที่พระยาภูเก็ต ๑ เมื่อบิดาเลื่อนเป็น
างวาง บุตรหญิงที่ ๓ คือท่านเลื่อม เกิดในรัชกาลที่ ๓
เมื่อขวอกสัมฤทธิศก พ. ศ. ๒๓๘๐

ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อขมเสงนพศก พ. ศ. ๒๔๐๐ พระยา
มนตรีสุริยวงษ์ (ชุ่ม ขุนนาค) เป็นข้าหลวงออกไปเมืองภูเก็ต
ขอท่านเลื่อมให้แก่นายชั้น (คือพระยามนตรีสุริยวงษ์) ซึ่ง
เป็นบุตรคนใหญ่ เวลานั้นท่านเลื่อมยังเด็กอยู่ จึงรอนามาน

(๓๐)

ปีพุทธศักราช พ.ศ. ๒๔๐๖ ปีดาจึงได้พาเข้ามาแต่งงานกันใน
กรุงเทพ ฯ พระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชื่น บุนนาค) มีบุตรกับ
ท่านเลื่อมชาย ๒ หญิง ๓ รวม ๕ คน บุตรหญิงถึงแก่กรรม
เสียแต่ยังเยาว์ทั้ง ๓ คน บุตรชายคนเล็กชื่อนายชาย ก็ไปถึง
แก่กรรมเสียเมื่อออกไปเรียนวิชาอยู่ในมหาวิทยาลัยออกัสเพ็ค ที่
เมืองอังกฤษ คงเหลืออยู่แต่ นายเชยบุตรชายใหญ่ ที่เป็น
เจ้าภาพงานศพท่านเลื่อมครั้งนั้นแต่คนเดียว

ท่านเลื่อมได้รับราชการตามตำแหน่งหน้าที่การราชการผู้
ใหญ่ ได้รับพระราชทานเกียรติยศต่าง ๆ คือเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้าเป็นต้น ตามบันดาศักดิ์ เป็นผู้
ซึ่งเข้าเฝ้าเห็นได้ ใกล้พระองค์ แลคุ้นเคยเจ้านายข้าราชการ
มีผู้ชอบพอทั่วไปเป็นอันมาก ด้วยเป็นผู้ มีมารยาตแลอัธยา
ไศรยโอบอ้อมอารี จะไปหาไปพบผู้ใดไม่มีผู้รังเกียจ แต่ท่าน
เลื่อมเจ็บป่วยทุพลภาพมาเสียหลายปี มีเวลาสบายพอที่จะไป
ไหน ๆ ได้น้อย เพราะฉะนั้นในตอนหลังนี้ จึงไม่มีใครจะมีใคร
ได้พบท่านเลื่อม แต่ถึงกระนั้นผู้ซึ่งได้คุ้นเคยชอบพอมามาก่อน
อย่างไร ก็ยังชอบพอยังมิได้เลื่อมคลาย ความซื่อสัตย์ได้เมื่อ
คราวท่านเลื่อมทำแซ่บอีกครั้งหนึ่ง แลเมื่อถึงแก่กรรมนี้ มีผู้
ไปช่วยเหลืง แลคงไม่ตรีจิตร์ต่อท่านเลื่อมเป็นอันมาก ท่านเลื่อม
ป่วยหนักด้วยเกิดโรคเป็นแผลขึ้นในปาก ในเวลาที่ช่วยอาการ

(๑๓)

มาก พระยามนตรีสุริยวงษ์สาม ก็เป็นลมบ้าจนถึงอนิจกรรมลง
ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมท่านเลื่อม เมื่อวันทำบุญ ๗ วันศพพระยา
มนตรีสุริยวงษ์นักขมว่าสตีกรรมณังคัง ทั้งช่วยมากอยู่อย่างนั้น
ก็ยังปรารภคิอ่านเรื่องทำศพสนองคุณสาม แต่มีวันที่จะได้
ทำอย่างไร ตัวก็มาถึงแก่กรรมเสียเอง เมื่อวันที่ ๓๕ ธันวาคม
ปีเถาะปีศก พ. ศ. ๒๔๕๘ คำนวณอายุได้ ๖๘ ปี

นายเซียร บุณาค เป็นบุตรท่านเลื่อมเหลืออยู่แต่คนเดียว
ได้มีโอกาสดูการ แลรักษาพยาบาลตลอดมา จนได้จัดการ
ปลงศพสนองคุณมารดา ด้วยความกตัญญูทุกเวลาที่
หน้าที่ของบุตร สวมความหวังตั้งใจของท่านเลื่อมผู้มารดาทั้งนี้
นักปราชญ์ทั้งหลาย มีองค์สมเด็จพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
เป็นต้น ย่อมยกย่องสรรเสริญไว้เป็นอเนกปริยาย แม้สาธุชน
ทั้งหลาย เมื่อทราบแล้ว ก็มีแต่จะอนุโมทนาในกุศลบุญราษี
ซึ่งได้บำเพ็ญนั้นทั่วไป

อุปัชฌาย์ พ. พ.

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๓ เมษายน พ. ศ. ๒๔๕๘

สารบัญ

ชาวมลลิกา	หน้า ๓
แผ่นดินพระเจ้าอู่ทอง	” ๔
แผ่นดินพระราเมศวร	” ๕
แผ่นดินขุนหลวงพะงั่ว	” ๕
แผ่นดินพระเจ้าทองทิพย์	” ๖
แผ่นดินพระราเมศวร	” ๖
แผ่นดินพระรามราชา	” ๖
แผ่นดินพระเจ้านครอินทร์	” ๖
แผ่นดินพระเจ้าบรมราชาธิราช	” ๖
แผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ	” ๗
แผ่นดินพระอินทราชา	” ๗
แผ่นดินพระเจ้ารามธิบดี	” ๗
แผ่นดินสมเด็จพระพุทธบางกูร	” ๗
แผ่นดินพระรัฐราชาธิราชกุมาร	” ๘
แผ่นดินพระไชยราชาธิราช	” ๘
แผ่นดินพระยอดฟ้า	” ๘
แผ่นดินชนนรวงษาธิราช	” ๘
แผ่นดินพระเทียรราชา	” ๘

แผ่นดินพระมหามหินทราชา	หน้า ๓๐
แผ่นดินพระมหาทรรมราชา	” ๓๐
แผ่นดินพระนเรศวร	” ๓๑
แผ่นดินพระรามศวร	” ๓๓
แผ่นดินพระอินทราชา (พระเจ้าทรงธรรม)	” ๓๓
แผ่นดินพระเชษฐาธิราช	” ๓๔
แผ่นดินพระอาทิตย์วงษ์	” ๓๕
แผ่นดินพระศรีสุธรรมราชา	” ๓๕
แผ่นดินพระเทียรราชา	” ๓๕
แผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง	” ๓๖
แผ่นดินพระอนุชาธิราชของพระเจ้าปราสาททอง	” ๓๗
แผ่นดินพระนารายณ์	” ๓๗
แผ่นดินพระเอกทราชา	” ๓๘
แผ่นดินหลวงสรศักดิ์	” ๓๘
แผ่นดินพระมหาไทร	” ๓๙
แผ่นดินพระรามธิบดี	” ๓๙
แผ่นดินเจ้าฟ้าเอกทัศ	” ๔๒
แผ่นดินพระเชษฐาธิราช	” ๔๓
แผ่นดินพระยาพิชัยโลก	” ๔๒

บาฬี พระราชพงษาวดารกรุงเก่า

๑ อิทานิ วมารามวสยามทชัยบราชวเส นานาการณ เวทิตัพพ์ ฯ

๒ อลไซ จตุราสีติธัมมกัชนเษสุ เตปิฏกานิ พุทธวณานิ
ซัมพุทฺธิเป ปติฏฐิตานิ นานาอักษเวติ นานาภาษาหิ ไปฏฐูเกสุ
ลิกขิตานิ พหุสุ นคเรสุ ฌริตานิ ปุพเพ ปริยุณณานิ
กาเล กาเล อติกัณเฑ อนุกัณเฑน ปัจฉา หายมานานิ
วิปลาसानิ วิรุทธานิ นัญฐานิ สฐิตนิตานิ อกุสล อากูลานิ
อนุสันนิชฌานานิ มันทวิวิชัยญญาพลาทิกิ ชเนหิ อักขรปทพยัญญ-
ชนานิ อวิจาเรตวา ปริยาปุนิตานิ หายันติ ฯ

พระราชพงษาวดารกรุงเก่า

๑ แปลตามบาฬีว่า เหตุต่างๆ ที่บุคคลจะพึงรู้ในวงษ์ภะษัตร์
ของชาวไทยในสยามประเทศ ซึ่งเกี่ยวกับพม่าและมอญ

๒ ในกาลครั้งนั้น บรรดาพระธรรมขันธ์แปลหมื่นสี่พันพระ
ธรรมขันธ์ พระพุทธทวณะคือพระไตรปิฎกได้ประคิษฐานอยู่ใน
ชมพูทวีป ชนทั้งหลายได้จำอุกลงไว้ในใบลาน ด้วยอักษร
ต่าง ๆ ย่าง ด้วยภาษาต่าง ๆ ย่าง แพร่หลายไปในนครเขน
อันมาก ในกาลปางก่อน พระพุทธทวณะนั้นก็ยังบริบูรณ์อยู่
ครั้นกาลล่วงไป ๆ ในภายหลัง พระพุทธทวณะนั้นก็เสื่อมวิปลาด
พิรุณต์ผิดเพี้ยนสัณนิทไป มีความสับสนอนันตวิธานไปด้วย
โทษ และพระพุทธทวณะนั้น ชนทั้งหลายที่มีกำลังความเพียร
และกำลังปัญญาอันเป็นต้น เล่าเรียนแล้ว ไม่พิจารณาอักษร
และบทพยัญชนะให้ถูกต้องวัน เหตุทั้งนี้พระพุทธทวณะจึงเสื่อม
พิรุณต์ไป

๓ อถ ทานิ สยามทิวราชปเทเส ฯ มันทราชมลานปเทเส
 ฯ กัมพูชเชมราชปเทเส ฯ หังสวามราชปเทเส ฯ อวสุกาม-
 วมาราชปเทเส ฯ ปติฏฐิตานิ อัญญเณสุ ปเทเสสุ ฯ สุนฺณยานิ
 นรนา โหนฺติ เตสํ สาสเน คุณชนกา ฯ

๔ พุทฺธสักรวาช เสตานิ เทวสัจฺจรสทิสฺสานิ อติกัณฺเฑ
 พุทฺธสาสนํ นานาการณฺเหติ ปริหายติ ฯ สีสาทิสฺสุ กุสลธัมเมสุ
 มนุสฺสํ วิยวฏฺฐา ฯ อวิยวฏฺฐา ฯ สันตानเน โสภณัฏฺฐการว
 อัญญมัญญสฺส อัสสิริเย อิจฺฉาปกทา อัญญมัญญํ สังคาเม
 อุตฺตลาหํ ชเนนฺติ ฯ หังสวามราชปเทเส ฯ อวสุกามวมาปเทเส
 ฯ อาทิกฺกุโตะ มหาโฆรฺรูปะ มหาภิสฺสรูปะ มหาสังคาโม ปากโฏ
 อโหสิ ฯ

๕ เตะ ชิตฺติยา เทวภาเค พลนิกาเย อาทาย ยุตฺตภูมึ
 คัจฉนฺตา อัญญมัญญํ นครํ วิลุมฺบิณฺตา วิฉินฺทนฺตา พลนิกาเย
 ยุตฺตมาเปณฺตา ฆาตาเปณฺตา พหุ มรณฺติ ฯ เอกทา อวรัญฺญไย

๓ อนึ่งพระพุทธทวณะนั้น ยังประดิษฐานมั่นคงอยู่ในประเทศ
ทั้ง ๕

- ๑ ประเทศของพระเจ้าแผ่นดินไทยคือสยาม
- ๒ มลฑลประเทศของพระเจ้าแผ่นดินมณฑลราช
- ๓ ประเทศเขมรราชคือกัมพูชา
- ๔ ประเทศรามัญราชคือหงสาวดี
- ๕ ประเทศพม่าคืออังวะพุกาม

ในประเทศอื่นนั้นเสื่อมสูญไป บรรดาชนทั้งหลายเหล่านั้น
ชนที่ไม่รู้คุณในพระพุทธศาสนาก็มีมากขึ้น

๔ ครั้นพระพุทธศาสดาล่วงแล้วได้ ๒ พันปีเศษ พระพุทธ
ศาสดาก็เสื่อมชุกไปด้วยเหตุต่าง ๆ มนุษย์นิกรบางเหล่าก็ชวน
ชวายเป็นบางเหล่าก็ไม่ชวนชวายเป็นกัลลหกรรมสมათานมีคิดเป็นต้น
ในสันดานมีดไปด้วยความโลภ ต่างคนต่างฉวยชิงกันและกัน
ในการที่จะตั้งตนให้เป็นอิศรภาพ ทำความออสสาหะให้เกิดขึ้น
ในการที่จะทำสงครามรบพุ่งซึ่งกันและกัน มหาสงครามอันพิลึก
น่าสยดสยอง เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นในประเทศรามัญคือหงสาวดี
และประเทศพม่าคืออังวะพุกามก่อน

๕ กรรมชั่วทั้งหลายเหล่านั้น ต่างองค์ต่างยกพลนิกายทั้ง
สองฝ่ายไปยังที่ยุทธภูมิ เข้าปล้นแย่งชิงพระนครแห่งกันและกัน
พลนิกรต่างเข้าต่อสู้รบฆ่าฟันกันตายเป็นอันมาก

ปราชยํ หังสารามราชา คัจฉันโต สัมปัตติยา วินาโส
 พหุทุกฺโข ปุคฺคตทาวริคโต มรณํ वा คัจฉติ ॥ เอกทา หังสา-
 รามรรณฺญํ ปราชยํ คัจฉันโต อวราชา ตถาวโฆ มรณํ
 वा คัจฉติ ॥ เต ราชาโน ตตฺถวาเร จตฺตถวาเร ॥ ชยปรา-
 ชया ॥ นครณฺญํ कामนิคมณฺญํ นานาปเทสณฺญํ เทยฺยฏฺกพฺท-
 วจณฺญํ นานาการณฺเห วินาเสนฺติ ॥

๖ อถ สัตถํ อกฺุสสภมฺเมน นานาปเทสํ มหาโฆรฺวไป
 พหุสํคาโม อุมฺปัตติ ॥ พหุวินาสา พหุฉาทกา อณฺณมณฺญ-
 วินาภาวา เอกจฺเจ มนุสฺสา มาตยาตโร ॥ ปุคฺคตทาเร ॥
 ญาติสาลโหิตเ ॥ ฉตฺตเทตฺวา ทิสทิสํ ปลาณฺนํ ॥ เอกจฺเจ
 มนุสฺสา ยํจามิตฺเตติ ॥ โจเรติ ॥ เต ทิสฺวา อนพฺพนฺนํเตหิ
 คเตตฺวา ปทรณฺนํเตหิ ॥ วิลุมฺบณฺนํเตหิ ॥ ฌาเตนฺเตหิ ॥ วิหฺสย-
 มานา วินาเสนฺติ ॥ เอกจฺเจ มนุสฺสา ทาสณฺญํ ทาสณฺญํ
 ภิริยณฺญํ กตฺวา ยํจามิตฺเตติ วิเรฐยิตา พหุทุกฺขา พหุโสกา

ครั้งหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินหงสาวดีแพ้พระเจ้าอังวะ พาก
พลเสนาหนีไป พระราชสมบัติก็พินาศไป มีความทุกข์โทมนัส
ในพระไทยมาก ทั้งพลัดพรากจากพระราชโอรสและพระมเหสี
ไต่ความลำบากจนสวรรคต

ครั้งหนึ่งพระเจ้าอังวะปราบชัยพ่ายแพ้พระเจ้าหงสาวดี ยก
พลพลหนีไป เสียพระราชสมบัติ มีความทุกข์พลัด
พรากจากพระราชโอรสและพระมเหสี จนถึงสิ้นพระชนม์อย่าง
เดียวกัน ในครั้งที่สามครั้งที่สี่ กระทบกระทั่งหลายเหล่านั้นทำ
สงครามแก่กันและกัน บางคราวไ้ชัยชนะบ้าง บางครั้ง
แพ้บ้าง ย่อมทำพระนครคามนิคมและประเทศต่าง ๆ ให้พินาศ
ไป และทำพระพุทธรูปพระไตรปิฎก ให้พินาศไปด้วย
เหตุต่าง ๆ

๖ ครั้งนั้นสงครามเป็นอันมาก เป็นมหากษัตริย์พิลึกพิลง
ก็เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ เพราะอกุศลกรรมของสัตว์ทั้งหลาย
มนุษย์ทั้งหลายมีความพินาศมาก มีความอดอยากลำบากมาก
ทั้งพลัดพรากจากกัน มนุษย์บางพวกก็ละทิ้งมารดาบิดา
ภรรยาญาติสาโลหิตแล้วหนีไปในทิศานทิศ มนุษย์บางพวก
ที่คนเป็นข้าศึกและพวกโจรเห็นแล้วก็ไล่ติดตามจับตัวได้ ประหาร
เมียนคี่แย่งชิงเอาทรัพย์แล้วก็ฆ่าเสียบ้าง เบียดเบียนทำให้ย่อย
ยับบ้าง มนุษย์บางเหล่าข้าศึกจับได้ข่มขืนใช้สอยเป็นทาสกรรมกร

ปริเวณันตา นานาปเทเสสุ วสันติ ฯ วิกัชฺฌณฺญํ คหิตถานณฺญํ
 วิหารเสนาสนอาวาสํ ฯ ความเคหา ฯ ปัจจามิตฺเตหิ ฌาปิตา ฯ
 วิกัชฺฌ ๑ คหิตถา ๑ ฉาตา อนาถา ทุกฺขโสกพหุลา ทิโสทิสํ
 ปลาณันติ ฯ

๗ นานาชนปเทสุ อัยยานิ วา พหุณี วา เติปิฏกานิ พุทฺธ-
 วจนานิ ฌาปิตานิ ฯ วิชฺชมานานิ ฯ อนารักขานิ โอภิรณฺตานิ
 นานาวินาสํ คัจฉันติ ฯ

นานาการณเหติ กาเล กาเล คัจฉันเต เติปิฏกานิ พุทฺธ-
 วจนานิ จตุราสติกัสสธัมมิกัชนฺธโต อัยยานิ นัญฐานิ ปริหา-
 ยันฺตานิ โหณฺติ ฯ เตะสุ เตะสุ นคเรสุ อัยยัณฺญา สโสก
 โทสโมหาภิภูตา พุทฺธสาสเน อัยยลัทธา ววิเสสคฺเณ อัยย-
 ปัสสันตา พุทฺธวจนานิ อรักขันตา พหุสฺสเเต วิกัชฺฌ อนนุค-
 หนฺตา อัยยจิสฺสา ทิฏฐิวิคัจฉันตา ธัมมสังคหํ กาเวตุ อัสก-
 โกณฺตา จิรํ กาลํ สุกฺกณฺญา อเหตุ ฯ

๘ พทฺธสัฏฺกกราเซ เทวณฺทิสัจฺจณฺธอัญฺจิสฺสตาชิกานิ เอกสัจฺจ-
 สหฺสฺसानิ อติกถันเต พยัคฆสัจฺจณฺธเร อโยชยนคเร รัมเม
 เทวนครสทิสเ อโโก ราชา รามายปติ สัจฺจณฺธโทโลติ สัตต-

มีความทุกข์เศร้าโศกมาก ต่างคนก็ร้องไห้รำไรอยู่ในนานา
ประเทศ และอาวาสเสนาสนะวิหารของภิกษุทั้งหลาย หมู่
บิณฑบาตก็เหวเลียบ บ้านและเรือนของคฤหัสถ์ทั้งหลาย เหล่า
บิณฑบาตก็เหวเลียบสิ้น ทั้งภิกษุทั้งคฤหัสถ์มีความออกหยาก
อนาถา มากไปด้วยความทุกข์โศกพากันหนีไปสู่ทิศานุทิศ

๖ พระพุทธทวณะคือพระโคตมพุทธเจ้า ที่มีอยู่ในชนบทต่าง ๆ น้อย
บ้างมากบ้าง พวกบิณฑบาตก็เหวเลียบสิ้น ที่ยังเหลืออยู่บ้าง
ก็ไม่มีใครจะรักษาเรียบกวาดระจัดกระทยไป ถึงซึ่งความพินาศ
ด้วยเหตุต่าง ๆ ครั้นกาลล่วงไป ๆ พระพุทธทวณะคือพระโคตมพุทธเจ้า
ก็เสื่อมหายน้อยลง ไม่ครบพระธรรมวินัยแปดหมื่นสี่พัน นวชน
ทั้งหลายในพระนครนั้น ๆ เป็นคนมีปัญญาน้อย ประกอบไปด้วย
ความโลภ มากไปด้วยโทสะโมหะครอบงำสันดาน เป็นคน
ไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นคนไม่มีความเลื่อมใสใน
คุณวิเศษอันประเสริฐของพระพุทธศาสนา พากันเพิกเฉยเลียบไม่
รักษาพระพุทธทวณะ และไม่สมเคราะห์เคารพภักดีที่เป็นพุทธศร
ต่างคนต่างถือทิฐิ ไม่สามารถจะทำธรรมสังคายนาคำใด เหตุ
ฉะนั้นพระธรรมจึงได้เสื่อมสูญมาสิ้นกาลนาน

๗ ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๑๘๘ ปี ชาล พระ
ราชาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าวรมายิกทีสุวรมณโทละ
คือพระเจ้าอุทอง เมื่อพระชนมายุได้ ๓๗ ปี ได้เถลิงถวัลยราช

คัสวัสลีโก รัชช การณ์โต มหาบุญโญ มหายโส มหายุ-
 วาโร มหัทธโก สยามชโย ปุพฺพกุสลสันนโย ปฐมํ นครัญ
 ปาสาทัญญํ อารามวิหารอุโปสถาคารานิ ฯ เจตียัญญํ การว-
 เปนโต สุวิธํคํ นานาปกาวะหิ เอกุณวิสทวัสสานิ สเมน ชัมเมน
 สัมปัตติโย จูโต ทานาทินิ นานากุสลกัมมานิ กโรนโต อายุ-
 ปริโยสาเน กาลํ อกาลิ ฯ

๙ ททนนํทวํ คัสส ปุคฺโต ราเมสสุโว นาม คัสวัสลีโก
 มหาบุญโญ สัมปัตติ ลภันโต คิณิ วัสสานิ รัชช การณิ ฯ

๑๐ ททนนํทวํ มาตุโล พงฺมทานายโก นาม รัชช วิจลิน-
 ทิตฺวา คํ ปัพพะชาตฺวา อัญญารสวัสสานิ รัชช การณ์โต
 มหาบุญโญ ลีลทานาทินิ พหุบุญญานิ กโรนโต สุข อายุก-
 ขโย กาลํ อกาลิ ฯ

สมบัติในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นขั้วเป็นพันธมิตรเช่นกับกัวยเทพ
นคร พระเจ้าสุวรณโกละราชันนั้น เป็นผู้มียุพพะมุลการ
กุศลได้อบรมไว้แต่ในบุพพะชาติ และมีมหาบุญญาภิสมภาร
สมบุรณ์ด้วยมหาศปรากฏด้วยมหาวิวาร ทั้งมีมหิทธิคุณ
เทษานภาพเป็นขงไสยในสยามประเทศ จึงโปรดให้สร้างพระ
นครกับปราสาทก่อน ให้แวดล้อมด้วยปราการต่าง ๆ เป็นอันดี
แล้วโปรดให้สร้างอารามวิหารโรงอุโบสถ ให้แวดล้อมเป็นอันดี
ด้วยนานาปราการ ทรงบำเพ็ญกุศลวิรยามิบริจาคทานเป็นต้น
ดำรงพระชนม์อยู่ในราชสมบัติโดยชอบธรรม สิ้นกาล ๑๘ ปีก็
สวรรคต

๘ ในลำดับนั้น พระราชโอรสของพระเจ้าอู่ทองนั้น ทรง
พระนามว่าพระรามศวร เป็นผู้มียุพพะยิ่งใหญ่มาก พระชนม์ได้
๓๐ ปี ได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา ดำรงอยู่ในราช
สมบัติ ๓ ปี

๑๐ ในลำดับนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพมทนายภ (คือขุนหลวง
พะงั่ว) ซึ่งเอาราชสมบัติได้แล้ว ขยี้ไล่พระเจ้ารามศวรนั้น
ให้ไปเสียดจากพระนคร พระองค์ครองราชสมบัติอยู่ ๑๘ ปี เป็น
ผู้มียุพพะภิสมภารมากเป็นสุขพระไทย ทรงบำเพ็ญกุศลบุญ
ราศิมิคิดและทานเป็นต้น ทรายเท่าสวรรคต

๑๑ ตทนนัตรํ ศัสส ปุคฺโต สุวณฺณจันโท นาม ทรุโณ
สัคคทิวสานิ รัชชํ กาเรสิ ฯ

๑๒ ศัสสิ สมเย โส ราเมสฺสโร ทํ รัชชํ ฉินฺทิตฺวา
ฌาเตตฺวา นวสฺसानิ รัชชํ กาเรนฺโต พหุပ္พญฺญานิ นานํปฺปกา-
รานิ กตฺวา กาลํ อกาลิ ฯ

๑๓ ตทนนัตรํ ศัสส ปุคฺโต รามราชา นาม มหาပ္พญฺญโณ
มหายโส ทิณิ วสฺसानิ รัชชํ กาเรสิ ฯ

๑๔ ตทนนัตรํ ศัสส มาตุโล นครนฺโต นาม สุวณฺณภูมิ-
นคเร สามิโก พงฺมหานายกสฺส ญาติโก ตตฺถ อပ္พทฺธเย ทํ
รัชชํ วิจฺฉินฺทิตฺวา ทํ ฌาเตตฺวา วิสทิวสฺसानิ รัชชํ กาเรนฺโต
พหุပ္พญฺญานิ กโรนฺโต ทิณายุกิ กาลํ อกาลิ ฯ

๑๕ ตทนนัตรํ ศัสส ปุคฺโต สาโม นาม ปุพฺเพ ปัจฉา
ปรมราชาธิราชา นาม วิสทิวสฺसानิ รัชชํ กาเรนฺโต มหาပ္พญฺญโณ
กาลํ อกาลิ ฯ

๑๑ ในกาลเป็นลำดับนั้น พระราชโอรสของพระเจ้าพุมหานายกนั้น พระนามว่าพระสุวรรณหันตะ (คือพระเจ้าทองจันทร์) ยังทรงพระเยาว์อยู่ ได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดาได้ ๘ วัน

๑๒ ในสมัยนั้น พระเจ้ารามเมศวรควบคุมพวกลมาแย่งชิงเอาราชสมบัติได้ จับพระเจ้าสุวรรณหันตะไปสำเร็จโทษเสียแล้ว พระองค์ขึ้นเสวยราชย์ได้ ๖ ปี ทรงพระอุสสาหะบำเพ็ญการบุญ การกุศลมีประการต่าง ๆ ทราบเท่าสิ้นพระชนม์

๑๓ ในลำดับก่อนนั้นมา พระราชโอรสของพระเจ้ารามเมศวรนั้น ทรงพระนามว่าพระรามราชา เป็นผู้มียุญาธิการมาก เป็นผู้มียศใหญ่ ได้ครองราชสมบัติอยู่ ๓ ปี

๑๔ ในกาลต่อมานั้น พระเจ้าดังของพระเจ้ารามราชา ทรงพระนามว่าพระเจ้านครินทร์ เป็นเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ (เมืองสุพรรณ) เป็นญาติของพระเจ้าพุมหานายก ยกพลมาแย่งชิงเอาราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยาขึ้นได้แล้ว จับพระเจ้ารามราชานั้นสำเร็จโทษเสีย พระองค์ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยาอยู่ ๒๐ ปี มีพระชนมายุยืนยาว ทรงบำเพ็ญการบุญเป็นอันมากทราบเท่าสิ้นพระชนม์

๑๕ ในลำดับนั้น พระราชโอรสของพระเจ้านครินทร์นั้น ในกาลก่อนพระนามว่าพระเจ้าสาม ภายหลังเรียกพระนามว่าพระ

๑๖ ตทนนันทรํ ทัสส ปุคฺคโต ปรมติโลกนาโถ นาม ทคฺค
นคเว รัชชํ กาเรนฺโต มตาปุณฺณโณ มหาสุโข มหาชเน ปุณฺณ-
ญานิ การาเปตฺวา ปุณฺณญานิ กโรนฺโต วิสทิวสฺสํ รัชเช จูโต
ทัสส ปุคฺคตัสส อินฺทราชสฺส นาม อคฺคโน ทํ รัชชํ ททฺวา สยํ
สาสเน ปัพพะชิ ฯ

๑๗ โส อินฺทราชา มหาปุณฺณโณ มหายโส สคฺคกัศวสฺสํ
รัชชํ กาเรนฺโต ทานาทินิ นานาปุณฺณญานิ กโรนฺโต ทสฺมี จิรํ
สุโข มจฺจุราชสันติกํ คจฺฉติ ฯ

๑๘ ตทนนันทรํ ทัสส ปุคฺคโต รามาธิปติ อญฺฐกัศวสฺสํ รัชชํ
กาเรนฺโต มหายโส มหาปริวโร ทานาทินิ พหุปุณฺณญานิ กโรนฺโต
จิรํ สุโข กาลํ อกาลิ ฯ

๑๙ ทสฺมี อโยธยํนคเว ทส เท ราชานํ สุวณฺณโกลาทโย
ทานาทินิ กุสลกัณฺธมานิ พหุนิ วา อารามวิหารปริเวณานิ วา
นानนฺยการานิ อปฺปานิ วา พุทฺธสาสเน สทฺธาปสัณฺหา อกุสลานิ

เจ้าบรมราชาธิราช เป็นผู้มียุญมากครองราชสมบัติอยู่ ๒๐ ปี จึง
สวรรคต

๑๖ ในกาลต่อมานั้น พระราชโอรสของพระเจ้าบรมราชาธิราช
นั้น พระนามว่าพระบรมไตรโลกนาถ ได้เสวยราชสมบัติใน
พระนครนั้น เป็นผู้มียุญญาธิการใหญ่ ประกอบด้วยมหาสุช
ภาพ ชักชวนมหาชนให้กระทำการบุญ ส่วนพระองค์ก็ทรง
บำเพ็ญการบุญเสมอ ๆ ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี แล้ว
มอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระองค์ ทรงพระนามว่า
พระอินทราชา ส่วนพระองค์ก็ออกทรงบรรพชาในพระพุทธศาสนา

๑๗ พระเจ้าอินทราชานั้น มียุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ ประกอบ
ด้วยมหาศบิรवार เสวยสิริราชสมบัติอยู่กำหนดกาลนานได้ ๓๗ ปี
ทรงบำเพ็ญบุญญานิรมลบริจาคทานเป็นต้น เสวยสมบัติสุขอยู่ใน
พระนครนั้นสันกาลนาน จึงสวรรคต

๑๘ ในกาลเบื้องหน้าแต่นั้น พระราชโอรสของพระเจ้าอินทราชา
นั้น พระนามว่าพระรามาริบัติ เป็นผู้มียุญมหาศบิรवार
บำเพ็ญกุศลสมภารมีการบริจาคทานเป็นต้น ดำรงพระชนม์เป็น
สุขอยู่นาน กำหนดกาล ๓๘ ปี จึงสวรรคต

๑๙ พระราชา ๑๐ องค์มีพระเจ้าอู่ทองเป็นต้น ซึ่งได้ครองราช
สมบัติในกรุงศรีอยุธยา นั้น ทรงพระราชศรัทธาปลื้มการเลื่อม
ใสในพระพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญพระราชกุศลจริยามิทานเป็นต้น

พยุหิ วา อัยยานิ วา กโรนฺตา ราชกิจเญสุ ยถาพลํ ยถามุพฺหํ
 นานาการเณหิ กัมมานิ กริตฺวา มัจฺจุฆวสฺสนฺตา อายุปริโยสานะ
 ยถากัมมํ คทา ฯ

ปฐมทศราชกถา นิฏฺฐิตา

๒๐ พุทฺธิสํกกราเช เทวสํตฺตติสฺสวัณฺณราชินิ เทวสฺสวัณฺณสทฺธัส-
 สานิ อติกัณฺเฑ อสฺสภสฺสวัณฺณเร เอตฺถ อโยทฺยยนคเร รามายิปฺติโน
 ปุตฺโต สมนิจฺจุพฺพทฺธากุโร นาม ปุณฺณวัสฺสทานิ รัชฺชํ กาเรนฺโต
 ราชปเวณฺนิจฺจุโต อหิวัตกโรเคน กาลกโต โหติ ฯ

๒๑ ตทนนฺตรํ ทสฺส ปุตฺโต วรรณฺฐาธิราชกุมาโร นาม
 ปุณฺณวัสฺสสิโก ปุณฺณมาลี รัชฺชํ กาเรสิ ฯ

๒๒ ทสฺส รามายิปฺติโน ชยราชาลี นาม ภาคิณฺเฑโย ทํ
 กุมารํ ฌาเตตฺวา เทรสวสฺสทานิ รัชฺชํ กาเรนฺโต มหายุสสํ
 มตฺถิพฺพลํ นานาปุณฺณยานิ กโรนฺโต กาลํ อกาสิ ฯ

และโปรดให้สร้างบริเวณอารามวิหารมีประการต่าง ๆ มากมาย
น้อยบ้าง และได้กระทำการออกศุลมากบ้างน้อยบ้าง และได้
กระทำการในราชกิจด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามสมควรแก่กำลัง
ปัญญา ตามสมควรแก่สติของพระองค์ จนพระองค์ดำรงอยู่
ในปากพระยามัจจุราช สิ้นพระชนม์แล้วก็ไปตามยถากรรมของ
พระองค์

ปฐมทศราชกถา นิฏฐิตา

ว่ามาด้วยพระราชาเป็นปฐม ๓๐ พระองค์เสด็จแทน

๒๐ ครั้นเมื่อพระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๐๗๒ ปี ในรัชกาล
พระราชโอรสของพระเจ้ารามายิยคือผู้ครองกรุงศรีอยุธยา พระ
นามว่าสมเด็จพุทธางกูร (สมเด็จพระบรมราชามหาพุทธางกูร)
ได้ครองราชสมบัติดำรงอยู่ตามราชประเพณี ๕ ปี ก็สวรรคต
ด้วยอหิวาตกะโรค

๒๑ ในลำดับนั้น พระราชโอรสของสมเด็จพระพุทธางกูรนั้น
พระนามว่าพระรัฐราชาธิราชกุมาร มีพระพรรษา ๕ ปี ขึ้นครอง
ราชสมบัติได้ ๕ เดือน

๒๒ พระราชภาคิไนยของพระเจ้ารามายิยคือนั้น พระนามว่าพระ
ชัยราชาสี (พระชัยราชาธิราช) จัชมพระรัฐราชาธิราชกุมารสำเร็จ
โทษเสียแล้ว ขึ้นครองราชสมบัติอยู่ ๓๓ ปี มีมหันตะอิศริยยศ

๒๓ ตทนนัตรํ คัสสํ ปุตฺโต พยัตโต นาม ทสวสฺสโก
คณิ วสฺसानิ รัชชํ กาเรนฺโต คัสสํ ชยราชาสิโน อคฺคมเหสียา
โยคฺคสิสุตาจันฺทาย ฌาฏฺโฏ ๑ สํ นายกชินราชสฺสํ ทํ รัชชํ
ททฺวา สยํ อคฺคมเหสิ อโหสิ ๑

๒๔ นายกวรวิงฺสาชิ (น) ราชา จิตฺตาฬิสิทิวสานิ รัชชํ
กาเรนฺโต นายกฬิเรนฺทเทเวน ๑ นายกอินฺทเทเวน ๑ สทาสีย-
เสน ๑ นหุทราชเสนาย ๑ ฌาฏฺโฏ สิสุตาจันฺทาย สทฺธิ
อโหสิ ๑

๒๕ คัสสิํ วานรลวิจฺจเร คัสสํ ชยราชาสิโน ภากิเนยฺโย
วรทิวราชา นาม คัสสิํ อโยเชยว รัชชํ กาเรนฺโต มหาธมฺม-
ราชนาเมน กุณฬิเรณเทวสฺสํ วิสฺสนฺโลกนคเร รัชชํ ททฺวา
เตสํ มหาธมฺมปตฺตี ททฺวา สัตฺตํ เสตทิตฺติโน ลภิตฺวา
มหาปญฺญโญ มหายุโส มหายุวโร ตตฺถ สยํ วสตี ๑

ทั้งมีพลทหารเป็นอันมาก ทรงบำเพ็ญนานาบุญญาภิสมภาร
มีประการต่าง ๆ ครบถ้วนสิ้นพระชนม์

๒๓ ในลำดับนั้น พระราชโอรสของพระเจ้าชัยราชวชิรราชนั้น
พระนามว่าพระยอศฟ้า พระชนม์ได้ ๓๐ ขวบ ครองราชสมบัติ
ได้ ๓ ปี

พระอรรคมเหษีของพระเจ้าชัยราชวชิรราชนั้น พระนามว่า
พระแม่อยู่หัวสิสุคัจฉา ให้จับพระยอศฟ้าสำเร็จโทษเสียแล้ว
จึงมอบราชสมบัติให้แก่ขุนชินราช ส่วนพระแม่อยู่หัวสิสุคัจฉานั้น
ก็ได้ไปเป็นพระอรรคมเหษี

๒๔ ขุนชินราชเลื่อนยศขึ้นเป็นขุนวรรมราชิราช ครองราช
สมบัติอยู่ ๔๐ วัน ในกาลนั้น ขุนพิเรนทรเทพด้วย ขุนอินทร
เทพด้วย หลวงศรียศด้วย หมื่นราชเสนาด้วย ทั้ง ๔ นาย
ช่วยกันจับขุนวรรมราชิราชกับท้าวสิสุคัจฉาสำเร็จโทษเสีย
พร้อมกัน

๒๕ ในข้อเวลานั้น พระราชภาติไนยของพระเจ้าชัยราชวชิรราชนั้น
พระนามว่าพระเกียรติราชา ได้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา
นั้น จึงพระราชทานสมบัติในเมืองพิษณุโลก แก่ขุนพิเรนทรเทพ
โดยชื่อตั้งว่าพระมหาธรรมราชา และพระราชทานมหาสมบัติ
ให้แก่ขุนเหล่านั้น ๆ ตามสมควรแล้ว ภายหลังพระองค์ได้เสวย
บุญชรข้างเถลิง ๗ ข้าง พระเกียรติราชานั้น พระองค์เป็นผู้มี

๒๖ ศัสมี สุกรตัวจิ๋วเร เอโก ราชา หังสานคร รัชช
กาเรนโต จุรงคินยา เสนาย มหันต์ สุธโยธ อาทาย
อโยชัยนคร ปริบูรณ์ ฉันทิกุกาโม อาคันต์วา อัญญมัญญ
บุษณิตวา ตํ อลภิตวา จตุเสตหัตถิโน สท ปุตฺเตน ยาจิตวา
เคนปี ทินโน เทยี อาทาย อิตฺตโน นคร นิวัตตติ ฯ

๒๗ โส เทหฺรราชา โสฬสวัสสานิ รัชช กาเรนโต พุทฺธัญญานิ
กาเรนโต จตุเสตหัตถิ วิยปวาโส อุกกัณฐิโก ทมโน มตา-
มทินทิสฺส นาม ปุตฺตสฺส อิตฺตโน ตํ ราชสมีปตฺติ ทิตฺวา สยํ
พุทฺธสาสเน ปัพพชิ ฯ

๒๘ โส มหามหินฺโท สัตฺตวสฺसानิ รัชช กาเรนโต หังสारा-
เชน ปัจจามิตฺเตน อาคันต์วา บุษณิตวา อโยชัยนคร วิจฉินฺทิตฺวา
ลัทโธ วิสฺสนุโลกนคเร สามิเกน มหารมมฺมราชาสินา สุภัตฺติโก
ศัสมี คนเร ตํ รุเปนโต อิตฺตโน นคร นิวัตตติ ฯ

มหาบุญญาธิการ มหาวิรารยศเสวยสุขสมบัติอยู่ในกรุงศรี
อยุธยา^๕

๒๖ ในปีภูณัน^๕ พระราชาองค์หนึ่ง ได้ผ่านราชสมบัติใน
พระนครหงสาวดี ยกพลสุโยธาใหญ่เป็นกระบวนจตุรงคเสนา
มา มีพระราชประสงค์จะแย่งชิงเอากรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมือง
อันบริบูรณ์ จึงเข้ารบพุ่งซึ่งกันและกัน ก็ไม่ได้กรุงศรีอยุธยา
นั้นดังพระไทยประสงค์ จึงขอเสวตรกฤษณ์ & ช้าง กับพระราช
โอรสองค์หนึ่ง ครั้นพระเชียรราชาให้แล้ว พระเจ้าหงสาวดี
ก็พาช้างกับพระราชโอรสของพระเชียรราชา กลับไปสู่เมือง
หงสาวดีของพระองค์

๒๗ ฝ่ายพระเชียรราชานัน^๕ พระองค์เสวยราชสมบัติอยู่ ๓๖ ปี^๔
ทรงพระอุสสาห์ทำการบุญการกุศลเป็นอันมาก ความที่พระองค์
พลัดพรากจากเสวตรกฤษณ์ & ช้าง ก็กระสันเสียดพระไทย จึง
มอบเวนราชสมบัติให้พระราชโอรสของพระองค์ พระนามว่าพระ
มหามหินท์ ส่วนพระองค์ก็ออกทรงบรรพชาในพระพุทธศาสนา

๒๘ ฝ่ายพระมหามหินทรราชานัน^๕ ครองราชสมบัติได้ ๗ ปี^๕
พระเจ้าหงสาวดีผู้เป็นพี่จามิตร ยกพลมารบแย่งชิงเอาพระนคร
ศรีอยุธยาได้ จึงตั้งพระมหาธรรมราชาผู้เป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก
ผู้มีความรักที่อ่อนน้อมต่อพระองค์ ให้ครองกรุงศรีอยุธยา^๕
แล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับไปยังเมืองหงสาวดีของพระองค์

๒๘ โส มหาธัมมราชาสีทวิรัตน นาม มหายโส มหายัญโญ
มหาสุโข พหุญญานิ กรันโต พาวัสติ รัชชํ กาเรนโต
กาลํ อกาลิ ฯ

๓๐ ทัสส ปุตฺโต นริสฺสราชา นาม วิสฺสนฺโลกนคเร รัชชํ
กาเรทฺวา ทัสสิ หังสาร์ญญเ มเต อุปฺราชา หังसानคเร
รัชชํ กาเรทฺวา นริสฺสสํ ปทฺฐํ ฐวสฺติ ทํปิ ญฺทฺวา สห
อนฺชาธิราเชน สังคามํ จินฺเตทฺวา อโยธยนคเร วสันฺโต หังสา-
รญฺญเ ราชนปฺเตน อุปฺราเชน อนฺพนํวิทฺวา สังคามํ กทฺวา
เตน สัทฺธิ คชยฺทฺเชน ยฺชณฺโต อุปฺราชสฺส สีสํ ฉินฺทิตฺวา
ทิมทณฺฑทอสนา รणे ทํ มาเรนฺโต หิตฺติกัณฺเฑ สัทฺธาภิโย
ทัสสิ ราชานิเสโก มหายโส มหาคเโข พุทฺธสัทฺถกราเช จตุ-
ทิสฺสวัจจเรเอกสทาธิกานิ เทวสฺสวัจจเรสทิสฺसानิ อคิกกัณเฑ ทัสสิ
พฺยัคฆสฺสวัจจเร รัชชํ กาเรนฺโต ฯ

๓๓ (ทํ นคร) ยํจามิตฺเตน กัมพูชาธิปติรญฺญา จตุรงฺคนิ-
กาเย คเตทฺวา ยฺชณฺมาเปตฺกามาเนน อาคัจฉนฺเตน ทํ นคร
ปรีวาริโต อัญญมัญญํ ยฺชณฺนโต กัมพูชาธิปติราชํ จตุ-
รงฺคนิกาเยน สัทฺธิ ปฺราเชนฺโต ปฺลาเปนฺโต ทํ อนฺคณฺทฺวา
ยฺชณฺนโต มหาชนํ ฌาเตทฺวา กัมพูชนครํ ยํจโต ทํ นคร
ปรีวารเณนโต อคิตฺตโน สุวโยธํ (ทํ นคร) ยฺชณฺมาเปนฺโต จ
ปฺเวสาเปนฺโต จ ทํ กัมพูชาธิปติราชํ ปฺลาเปสิ ฯ โสยํ

๒๘ พระมหาธรรมราชานี้เป็นผู้ประกอบด้วยมหายศ ปรากฏ
ด้วยบุญญาภิธานมีความสุขมาก และอุสสาห์ทำการบุญโดย
อเนกประการ ครองราชสมบัติได้ ๒๒ ปีแล้วก็สวรรคต

๓๐ พระราชโอรสของพระมหาธรรมราชานี้ พระนามว่า
พระนเรศวร ได้ครองราชสมบัติในเมืองพิษณุโลก ครั้นพระเจ้า
หงสาวดีสวรรคตแล้ว พระยาอุปราชได้ครองราชสมบัติในเมือง
หงสาวดีแล้ว จึงยกพลนิกายมาประทุษร้ายพระนเรศวร เมื่อ
พระนเรศวรทราบเหตุนั้นแล้ว พร้อมใจกันกับพระอนุชาธิราช
คิดทำการสงครามอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ครั้นพระยาอุปราช
ผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าหงสาวดียกพลติดตามมา ก็ทำ
การสงครามกับพระยาอุปราช ด้วยชัยชนะ พันพระเคียร
พระยาอุปราชขาด ด้วยพระแสงง้าวข้ามยาว ให้สิ้นพระชนม์
ในที่รบครั้งนั้น

ครั้นพระนเรศวรได้ชัยชนะบนคอคอชสารแล้ว ทำการพระ
ราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นบรมกระษัตริย์ มีพระมหาอิศริยยศและ
มีมหาเคศานภาพแผ่ไปในทิศานุทิศ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ
ในกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๓๓๔ ปี
ในปีชวดตรีศก

ครั้นนั้นพระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีผู้เป็นข้าศึก มีพระราช
ประสงค์จะทำสงครามด้วยพระนเรศวรนั้น จึงยกพลกรุงกนิกายมา

ยู่ท้นนาวาย ปลาอินโต เตน นริสสราเชน ยู่ท้นาวี อารุยอิน-
 เตน อนุพนันนเคน ตัม ปาปูนันเคน นทียัม นาวาย อัญญมัญญ
 ยู่ชฌันเคน มหาสเรน นาวากุญ์ จิยัตวา ตัม ภักคินเคน ตัม
 ราชานัน คเหตฺวา ฌาติโต กาลัง อกาลิ ฯ

๓๒ โส นริสสราชา กัมพูชนครํ ลภิตฺวา นครอัมพุทมนทรุเป
 คาหาเปตฺวา มหาชนเณ ปุตฺตทาราทยเณ ศัสส รัญญเณ อาทาย
 อาคินฺตฺวา นครํ อิตฺตโน นินฺตติ ฯ โส ราชา รัชชํ กาเรนฺโต
 กติปยสฺสจฺฉเร วสันฺโต จตรังคเสนาย สุวโยชํ อัยโยเชนฺโต
 ชุตฺตกณคฺรํ วิชิตํ หังสานครสฺส ปหฺรณฺโต อัญญํ ชุตฺตกณคฺรํ
 ปหฺรณฺโต หังสานครสฺส ฯ วมาราชสฺส จ วิชิตเณ นครเณ วิโยช-
 ยันฺโต ปณฺนิวตฺติตฺวา นครํ อิตฺตโน อาคโต กติปยสฺสเณ วสันฺโต
 อัญญํ นครํ คจฺฉินฺโต ตัม วิโยชยันฺโต ลุงกลางคนคฺรํ คินฺตฺวา
 ตัม วิโยชยันฺโต ปุณ คินฺตฺวา ยัณฺณรตฺตสฺสานิ รัชชํ กาเรนฺโต

แวดล้อมพระนครนั้น ต่างยกพลนักรออกต่อสู้ซึ่งกันและกัน ฝ่าย
พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิปไตยกับทั้งพลจตุรงคินกาย พ่ายแพ้หนีเข้า
พระนคร พระนเรศวรยกพลตามรบไป ฆ่ามหาชนตายเป็นอัน
มากจนถึงกัมพูชนคร จึงมีรับสั่งให้ล้อมพระนครไว้แล้ว ให้
สโรชาของพระองค์เข้ารบตลุมบอน จนเข้าพระนครได้ พระเจ้า
กัมพูชาธิปไตยหนีออกจากเมืองลงยุทธานาวาหนีไป พระนเรศวร
จึงเสด็จลงทรงยุทธานาวาแล่นติดตามไป ครั้นทันพระเจ้ายก
กัมพูชาธิปไตยเข้าแล้ว ต่างก็ต่อสู้ซึ่งกันและกัน ด้วยยุทธานาวาในท่าม
กลางน้ำ พระนเรศวรจึงให้ยิงเสาะกระโถงด้วยปืนใหญ่ เสา
กระโถงนั้นก็หักสับไป จับพระเจ้ากัมพูชาธิปไตยได้แล้ว ก็ให้
สำเร็จโทษเสีย

๓๒ ครั้นพระนเรศวรได้กัมพูชนครแล้ว ก็ให้กวาดครอบครัว
พามหาชนมาเป็นอันมาก ทั้งให้พาพระราชโอรสและพระมเหสี
ของพระเจ้ากัมพูชาธิปไตยนั้นมาด้วย แล้วเสด็จกลับพระนครของ
พระองค์ เมื่อพระนเรศวรนั้นเสวยราชสมบัติประมาณได้สองสาม
ปี จึงให้ยกสโรชาเป็นกระบวนจตุรงคเสนา เข้าตีเมืองน้อย
ซึ่งเป็นแคว้นแคว้นของเมืองหงสาวดีได้แล้ว ยกไปตีเมืองน้อยอื่น
อีก ทำให้พระเจ้าพม่าพลัดพรากจากแคว้นแคว้นพระนครแล้ว
ก็เสด็จกลับมาพระนครของพระองค์ ครั้นอยู่มาสองสามปียกไป
ตีเมืองอื่นให้แตกย่อยยับไปแล้ว ยกไปตีลงกลางกระนครให้

ทางคนคเว มรันโต รณวิชัย มรติ ฯ ไส กุศลกัมมัญ
 พุทธชัยศักดิ์คารามิ กรอนโต มหาบุญโญ มหายโส มหานภาโว
 มีจุลันติกิ คัจฉติ ฯ

๓๓ สัมปสัจฉเว คัสส นริสสรณฺโณ อนชาธิราชา ราเมส-
 สโร นาม มหาบุญโญ มหายโส สัตถวิสสานิ รัชชํ กาเรนโต
 ทานาทินิ นานากุศลกัมมามิ กรอนโต คัสสิ สุขวสันโต กาลิ
 อกาลิ ฯ

๓๔ กุกักรสัจฉเว คัสส ปุตโต อินทราชา นาม คโย
 เสตทัตถิโน ลภิตวา มหาบุญโญ มหายโส มหานภาโว ภิก-
 ขัจจามิตโต นานาเปเตสสุ คุณผริโต เอกนวิสทวิสสานิ รัชชํ
 กาเรนโต นานาบุญญานิ กรอนโต อายุปริโยसानะ ยถากัมม
 คโต ฯ

๓๕ อิติ ทส เตะ ราชานो สมติจฺจุพฺพทํราชกุราทโย คัสสิ
 อโยชัยนคเวยิ ทิมกालะ วา ลหุกาละ วา รัชชํ กาเรนตา
 สามิสัมมตา นานาบุญญา นานากัมมามิ กุสลํ วา อกุสลํ วา
 สิลทานาทินิ ปาณาติปาตาตินิ กรอนตา พหุสัทธา วา อัมป-
 สัทธา วา นานากระณเฑ พุทธสาสนะ บุญญสันนิยยา ภิกขุสํฆ

แตกพลัดพรายแล้ว พระองค์เสวยราชสมบัติได้ ๓๕ ปี สวรรคต
ในค่ายรบในเมืองหางคะนคร และพระนเรศวรนั้น ได้บำเพ็ญ
การกุศลสร้างอารามพุทโธศวรย์ เป็นผู้มียุทธยานุการ
มหันตยศ ปรากฏด้วยมหานุภาพ เสด็จไปสู่สำนักมัตยราช
ตามยถากรรมของพระองค์

๓๓ ในปีมะเส็ง พระอนุชาธิราชของพระนเรศวรนั้น พระนาม
ว่าพระรามเอศวร เป็นผู้มียุทธและยศใหญ่ ได้เสวยราชสมบัติ
อยู่ ๗ ปี พระองค์ทรงบำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ เป็นสุขสำราญ
พระไทยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา นั้น ทราบเท่าสวรรคต

๓๔ ในปีจอ พระราชโอรสของพระรามเอศวรนั้น พระนามว่า
พระอินทราชา เป็นผู้มียุทธยานุการมหายศ ปรากฏด้วย
อานุภาพใหญ่ แผลไปในนานาประเทศ ข้าราชการยอมเกรงขาม
ความพระเดชานุภาพ พระองค์มีเสวยตรกฤษ ๓ เชือก เสวย
ราชสมบัติได้ ๓๘ ปี ก็สวรรคตโดยไปตามยถากรรม ในกาล
เมื่อสิ้นพระชนมายุ

๓๕ กระจักร ๓๐ พระองค์นั้น มีสมเด็จพระมหาพุทธทางกูรเป็น
ต้นทั้งนี้ ได้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา นานบ้างเร็วบ้าง
สมมติว่าเป็นเจ้าประเทศ ทรงบำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ
มีทานและศีลเป็นต้นบ้าง กระทำการอกุศลต่าง ๆ มีปาณาติบาต
เป็นต้นบ้าง บางพระองค์ก็มีพระราชศรัทธามาก บางพระองค์

พหุสฺสํ ฐัมมวินยวีสารทํ พหุวิธํ ปุพฺเพ ฐัมมัญญํ วินยญฺ
 สังคิตํ น การวเณตี กัสฺมา เตสํ ราชนญฺญํ ภิกฺขุญญํ อกรณิ-
 ยญฺฐานํปตฺตา ๑ เหตุอุปนิสฺสยอกรณียตฺตา ๑ ตัสฺมา เตหิ
 เตหิ สังคิตยํ เตยฺญุกํ พุทฺทวงนํ น กตํ ๑ เตยฺ อญฺญานิ
 กุสลกัมมมานิ กตฺวา อายุปริโยसानะ ยถากัมมํ คตา ๑

ทตฺติยทสฺสราชกถา นิฏฐิตา

๓๖ พุทฺธสํกกราเช เอกสํตตติสํวัจฉนรตทาทิกานิ เทวสํวัจฉ-
 สหสฺสทานิ อติกถันเต นาคสํวัจฉเว ทสฺส อันทราชสฺส ปตฺโต
 เชฏฺฐราชานาม อโยธยนครเ ปญฺญวันโต ปณฺณรทสฺสโก
 อญฺฐ มาเส รัชชํ กาเรนโต เอกํ เสตทตฺถํ ลภิตฺวา อปฺป-
 ปญฺญโณ พุทฺธวิโต โหติ ๑

ก็มีครัทธาน้อย บ้างพระองค์ก็สั่งสมการบุญในพระพุทธศาสนา
แต่ว่าหาได้ให้พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพหูสูตร ผู้มีปัญญาแก่ลัทธิ
รัฐธรรมนูญ ทำสังคายนาพระธรรมวินัยเหมือนในกาลก่อนไม่
จึงมีคำบอกว่า เหตุไรพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จึงไม่
ทำสังคายนาพระไตรปิฎก

มีคำวิสัชนาว่า พระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ไม่ทำ
สังคายนาพระไตรปิฎก เพราะพระภิกษุเหล่านั้นก็ดี พระภิกษุ
สงฆ์ทั้งหลายก็ดี ยังเป็นผู้ตกอยู่ในที่ไม่ควรจะทำสังคายนา ทั้ง
ไม่มีเหตุและอุปนิสัยที่จะทำสังคายนา เหตุคั้งนั้นพระภิกษุเหล่านั้น
จึงไม่ทำสังคายนา และพระภิกษุเหล่านั้นต่างพระองค์ก็บำเพ็ญ
การกุศลตามกำลังแห่งตน ครั้นถึงกาลอายุขัยแล้วก็ไปตาม
ยถากรรม

ทศราชกถาที่สองจบเพียงนี้

๓๖ ในปีมะโรง พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๑๗๑ พรรษา พระ
ราชโอรสของพระอินทรวาชาชนั้น พระนามว่าพระเชษฐวาทาเป็น
ผู้มีบุญ พระชนม์ ๑๕ ปี ขึ้นเสวยราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา
แทนพระราชบิดาได้ ๘ เดือน ได้เสวยศฤงคารเชือกหนึ่ง แต่
ว่าพระองค์เป็นผู้ปราศจากปัญญาปรีชา ทำแต่การทุจริต
ราชประเพณี

๓๖ ตทนนัตรี เสนาปติอาทโย คัมปี ราชานัน คเคตฺวา ฌา-
เคตฺวา คัสสยิ เวมาติโก เอกํ ปุคฺคํ อาทิจฺจวังสํ นาม นวสฺสสิโก
คัสสินิ รัชเช สัมปสฺสวณฺเณ อภิสสิญฺหิตุ ๑

๓๗ ตทนนัตรี อัญฺฐทิวสวาทิเกกมาลํ รัชชํ กาเรนฺทํ คัมปี
เตยฺย ฌนา มาเวตฺวา คัสสยิ เวมาติโก อัญฺญํ เอกยฺคฺคํ ลีส-
ธัมมราชมานํ เทรสวสฺสสิโก รัชเช อัสสสวณฺเณ อภิสสิญฺหิตุ ๑
โสยิ เสสอัญฺฐารสวสฺสทานิ รัชชํ กาเรนฺโต มหาปุณฺณโณ มหา-
ยโส มหาเตโช สทฺธาสัมป็นฺโน ทานาทินิ ปุณฺณกัมมานิ
กโรนฺโต สเมน ธัมเมน ราชกิจฺเณ จรณฺโต อายุปริโยสานเณ
มัจฺจราชสฺส สันติโก ยถากัมมํ คจฺฉติ ๑

๓๘ ตทนนัตรี คัสส ปุคฺคโต ทิยโร นาม ทิวาสวสฺสสิโก
รัชชํ กาเรนฺโต มหาเสนาปตินา มหาปุณฺณเณน คํ ราชกิจฺเ
ปฏฺธิอนุสาเสนฺเตน คัมปี อจฺฉังเก นิสิตาเปตฺวา เสวเก อပ္ปญฺฐา-
เปตฺวา อตฺตโน มาตุ กเลวณฺณายิตกาเล เอกสวณฺเณ ฌาติโต ๑

๓๗ ในลำดับนั้น ชาวพระนครทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้น
พร้อมใจกันจับพระเชษฐาราชานันต์ได้แล้ว ก็นำไปสำเร็จโทษเสีย
จึงอภิเษกพระราชโอรสของพระอินทราชาองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นพระ
อนุชาต่างมารดา กับพระเชษฐาราชานันต์ พระนามว่าพระอาทิตย์วงษ์
พระชนม์ได้ ๘ ปี ให้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยาในปีมะเส็ง

๓๘ ในลำดับนั้น ชาวพระนครทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้นเหล่า
นั้น จึงจับพระอาทิตย์วงษ์ ซึ่งครองราชสมบัติได้ ๑ เดือนกับ
๘ วัน นำไปสำเร็จโทษเสียแล้ว จึงอภิเษกพระราชโอรสของ
พระอินทราชานันต์ ต่างมารดา กับพระอาทิตย์วงษ์ พระนามว่า
พระศรีสุธรรมราชา พระชนม์ได้ ๓๓ ปี ให้ขึ้นครองราชสมบัติ
ในปีมะเมีย พระศรีสุธรรมราชานันต์ ครองราชสมบัติได้ ๑๘ ปี
เศษ พระองค์เป็นผู้มีบุญและเกียติยศ ปรากฏด้วยมหา
เดชานุภาพ มีพระไทยประภอบด้วยศรัทธา ทรงพระอุสสาหะ
บำเพ็ญการบุญมีทานบริจาคเป็นต้น ประพฤติในราชกิจโดยชอบ
ธรรม ครั้นถึงกาลอายุขัยแล้ว ก็เสด็จไปสู่สำนักพระยามังกร
ตามยถากรรมของพระองค์

๓๙ ในกาลเป็นลำดับนั้น พระราชโอรสของพระศรีสุธรรมราชา
พระนามว่าพระเชษฐาราชานันต์ พระชนมายุ ๑๒ ปี ได้เสวยราช
สมบัติในกรุงศรีอยุธยาแล้ว มหาเสนาบดีผู้หนึ่ง เป็นผู้มียุญา
ธิการมาก เมื่อจะสั่งสอนว่าราชการทั้งปวงก็อุ้มพระเชษฐาราชานันต์

๔๐ โส เสนาปติยิ สุวณฺณปาสาทิ นาม ราชา อันโต
 วัณฺณมิเก สุวณฺณปาสาทลททิตา ปณฺญาสวสฺสโก มหาลุณฺณ
 มหิตฺธิโก มหาคะโธ ตสฺมิ อโยชนคเร กติปยวสฺเส รัชชํ
 กาเรนฺโต สุมฺมน วิกัชนา ราชวงฺเสน อปฺพัพพิทฺวา รัชชํ
 ฉินฺนทิตอ อันเตปรุวา ปลายันฺโต ราชูปฺยานเ วสันฺโต ฯ

ตสฺมิ ทิวเส สุวโยเช อาทาย เอกํ ศักฺคินิ อารยฺหิ
 นวิศคิตฺวา อันเตปรุ วิสันฺโต อณฺญมณฺญํ ยุชฺฉิตฺวา ตํ
 สุมฺมนํ ฌาเตทฺวา ปุณ รัชชํ ลภิตฺวา ชนชารามํ กาเรทฺวา
 ตสฺมิ อารามे พทฺธทาเส พหุ ชเน ทิตฺวา ปณฺณรตวสฺสทานิ
 ราชญฺฐานเ ปติญฺฐิตอ พทฺธปาทมนฺทปปฺปวิสงฺขรณาทินิ นานา-
 กุสลกมฺมานิ กาเรนฺโต อนิจฺจาวปฺยิตฺโต อายุปริโยสาเน
 มิจฺจุสันติกํ คัจฉติ ยถากมฺมํ ฯ

ขึ้นวางตักแล้ว ให้ราชเสวกทั้งหลายบำรุงบำเรอ ครั้นพระเชิษ
ราชาทำการฉาปะนักษัตร ปลูกศพระราชमारตาของพระองค์เสร็จ
แล้ว มหาเสนาบดีนั้นก็ให้จับพระเชิษราชานำไปสำเร็จโทษเสีย

๔๐ มหาเสนาบดีนั้น ก็ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
พระนามว่าพระเจ้าสุวรรณปราสาท เพราะพระองค์ได้ปราสาท
ทองในภายในห้อมปลูก เมื่อเกลี้ยถวัลยราชสมบัตินั้น พระ
ชนมายุ ๕๐ ปี พระองค์เป็นผู้ประกอบด้วยบุญญาภิหารมทิทธิ
ศักดาเกษานภาพมาก ครองราชสมบัติอยู่ประมาณสองสามปี
ยังมีภิกษุรูปหนึ่งเป็นเชิษราชวงษ์ ชื่อว่าสุธรรม ลาเพศจาก
ความเป็นสมณะแล้ว เข้าชิงเอาราชสมบัติได้ พระเจ้าปราสาท
ทองหนีออกจากพระราชวัง เสด็จประทับอยู่ในราชอุทยาน

ในวันนั้นพระองค์ขึ้นทรงคชสาร ยกสวโยชากลับมาแล้ว
เข้าไปในภายในพระราชนิเวศน์ รบพุ่งซึ่งกันและกัน ประหาร
สุธรรมราชวงษ์ตายแล้ว กลับได้ราชสมบัติดังก่อน จึงให้สร้าง
ชนาราม พระราชทานชนเป็นอันมาก ให้เป็นทาสพระพุทธรเจ้า
ในพระอารามนั้น พระองค์ได้ประทับฐานอยู่ในที่เป็นพระเจ้า
แผ่นดิน ๓๕ ปี และได้ทำการกุศลต่างๆ มีการปฏิสังขรณ์มณฑป
พระพุทธรูปเป็นต้น จนถึงอนิจจะกรรมสิ้นพระชนม์ไปสู่สำนัก
พระยามัจจุราช ตามยถากรรมของพระองค์

๔๑ ตทนนันตโร ทัสส เสสปัญญาสวัสสโก อนุชาธิราชา คัม
สัมปัตติ ลภิตวา จตุสสานิ รัชช กาเรสิ ฯ ทัสส สุวณฺณ-
ปาสาทราชัสส ปุตฺโต ฯ ชิตา ฯ เทวปุตฺตา อเหตุ ๑ นราโย
นาม ปุตฺโต มหาปัญฺโญ จุลยิตฺโน อุปราชา อโหสิ ฯ

๔๒ อถ เต เทว ราชปุตฺตชิตโร จัตติยารามญฺญิ โลก-
จุทธานุมารามญฺญิ ปรมจัตติยารามญฺญิ กาเรนฺโต นานากุส-
กัมมานิ กตฺวา อเหตุ ๑ จุลยิตา ราชา ทัสส ฯ ภคินียา
ราชชิตาย สห เมถุนธมฺมํ เสวติ ฯ โส อุปราชา ตญฺญิ
ญิตฺวา กุชฌิตฺวา เอกมาสํ ราชปัญฺฐานิ อาคินฺตฺวา ปทญฺจจิตฺโต
อญฺญมญฺญู เตน ยุชฌิตฺวา คัม คเหตุวา ฌาเทสิ ฯ

๔๓ พุทฺธสัททกกราเช สัตฺตสวฺจณฺทวิสตาธิกานิ เทวสวฺจณ-
สทฺสสานิ อติกกนฺเต นาคสวฺจณเร ทัสส สุวณฺณปาสาทส-
วญฺโญ นราโย นาม ปุตฺโต ปญฺจวิสทิวสสโก ทัสส จุลยิตฺโน
สัมปัตติ ฉินฺทนฺโต อญฺญมญฺญู ยุชฌิตฺวา คัม ปิตฺตํ
ฌาเทตฺวา สัมปัตติ ลภิตวา มหาปัญฺโญ มหาเทโช มหายุโส ฯ

๔๑ ในกาลเป็นลำดับมา พระอนชาธิราชของพระเจ้าปราสาททองนั้น พระชนมายุ ๕๐ ปีเศษ ได้ครองราชสมบัติแทนพระเจ้าปราสาททอง ๔ ปี และพระเจ้าปราสาททองนั้น มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ คือพระราชบุตร ๑ พระราชธิดา ๑ พระราชบุตรนั้น พระนามว่าพระนารายณ์ เป็นผู้มียุญญาธิการมาก เป็นอุปราชของพระเจ้าอา

๔๒ ในกาลครั้งนั้น พระราชบุตรพระราชธิดาของพระเจ้าปราสาททองทั้งสองนั้น ทรงสร้างวัด ๓ วัด คือวัดขัณฑ์ยาราม ๑ วัดโลกจุฬามณาราม ๑ วัดบรมขัณฑ์ยาราม ๑ และได้ทำการกุศลต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก ฝ่ายพระราชอาผู้เป็นพระเจ้าอา นั้น จะทำการทูลจรีตประพฤติเมณฑนสมาจารกับพระราชธิดา ผู้เป็นพระราชธิดาของพระนารายณ์ผู้เป็นอุปราชนั้น ครั้นพระยาอุปราชรู้เหตุนี้แล้วก็พิโรธ ไม่ไปเฝ้าเดือนหนึ่ง คิดการประทุษร้ายยกพลเข้ารบซึ่งกันและกัน จับพระเจ้าอาได้นำไปสำเร็จโทษเสีย

๔๓ ในยามเริ่ด พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๒๐๗ ปี พระราชโอรสของพระเจ้าปราสาททอง พระนามว่าพระนารายณ์ พระชนม ๒๕ ปี เมื่อจะชิงเอาราชสมบัติของพระเจ้าอา นั้น ได้ทำยุทธนาธบพุ่งซึ่งกันและกัน จับพระเจ้าอาได้นำไปประหารชีวิตเสียแล้ว พระองค์ก็ขึ้นครองราชสมบัติเป็นเอกราช มียุญญาธิการมหาเดชะภาพ ประกอบด้วยมหาอิศริยยศ

๔๔ กติยปลั้วจันเร รัชช กาวเรนโต ชิมมัยยนครัญจ ทวิ-
 ปรุญชยนครัญจ ษัณณิกุ สรุโยเช อาทาย ทํ นคร คันทัว
 อัญญมัญญ ษัณณิกัว ทํ นคร ลกิตัว นครอัพพทาน มลน-
 ราน อุกกยุเป อาทาย อิตฺตโน นคร นิวัตฺตโน จทวิสทวิสทานิ
 ทวิส นกเรสุ อโยชณเย จ ลัพพปุเร จ รัชเช วสันโต
 พทฺธปาทมนฺทปปฏิสังขรณาทินิ จ ปรุญญกัมมานิ กรอนโต
 มหาสุโข ษัณณิกิตฺตานิ ชโย นานาปเทเสสุ กิตฺติคุณชุตินฺธโร
 เอกํ เสตทิตฺติ ษัณ มนابق ลกิตัว ลัพพปุเร วสันโต आय-
 ปรโยसानเน ยถากัมมคโต ฯ

๔๕ ตทนนฺตรํ อัญญวังโส พิชฺชราชา มหาอุปาโต นาม
 มหาปรุญโญ มทายโส เสตฺถวฺจิวสฺสโก ทสฺส รัญโญ ราชวังเส
 ฌาเตตฺวา ทํ สัมปัตติ ลกิตัว ทสฺม นกเร ทวิสทานิ รัชช
 กาวเรนโต พทฺธปาทมนฺทปปฏิสังขรณาทินิ จ ทานลิตาตินิ
 นานากุสธกัมมาตินิ กรอนโต สทฺธาสัมปन्नโน มหาชเน รมฺมา-
 ปรยฺนโต आयปรโยसानเน มัจฺจราชสันติกํ คัจฉติ ฯ

๔๖ ตทนนฺตรํ เตน นรายปุตฺโต ปาลิโต ทสฺส ปาลปุตฺโต
 อติกกมสฺสวสฺสณาม ทสฺส อุปราชา มหาโลโน นาม มหา-

๔๔ เมื่อพระองค์เสวยราชสมบัติได้สองสามปี จึงก่อกองพล
ทหารที่แก่กล้า ยกไปตีเมืองเชียงใหม่เมืองหริภุญชัย ได้
ต่อสู้กันเป็นสามารภ ครั้นตีเมืองเหล่านั้นแล้ว ก็กวาด
ครอบบริเวณที่แตกกระเจิงพลัดพรายจากพระนครนั้น พามาสู่
พระนครของพระองค์ พระองค์ครองราชสมบัติถึง ๒ พระนคร
คือกรุงศรีอยุธยา ๓ เมืองลพบุรี ๓ กำหนดกาลนานได้ ๒๔ ปี
และได้ทำการบุญปฏิสังขรณ์มณฑลพระพุทธรูป พระไทย
ประกอบด้วยความเมตตามาก มีชัยชนะเหล่านี้จึงหาไมตรีทั้งหลาย
กิตติศัพท์กิตติคุณก็แผ่ไปในนานาประเทศ มีเสวตรเอกกษัตริย์
ข้างหนึ่งเป็นที่พอพระทัย เสด็จประทับอยู่ณเมืองลพบุรีตรวย
เท่าสิ้นพระชนมายุแล้ว ก็ไปตามยถากรรม

๔๕ ในลำดับก่อนนั้นมา พระเพทราชาเป็นวงศ์อื่น เป็นผู้
บุญญาภิหารมหาอัคริยศ พระชนม์ ๖๐ ปีเศษ จักรพรรดิของ
พระนารายณ์ประหารชีวิตเสียสิ้นแล้ว ได้ครองราชสมบัติในพระนคร
นั้น ๑๐ ปี ทำการปฏิสังขรณ์อารามต่าง ๆ มีพระพุทธรูปเป็นต้น
เป็นผู้มีพระบวรสันดานบริบูรณ์ด้วยศรัทธา ทำการกุศลต่าง ๆ
มีการบริจาคทานและรักษาศีลเป็นต้น ยังมีมหาชนที่มีความ
รณมัยในการกุศล ตรวยเท่าสิ้นพระชนมายุแล้ว ก็ไปตามยถากรรม

๔๖ ในกาลเป็นลำดับพระเพทราชานั้น พระราชโอรสของ
พระนารายณ์ ที่พระเพทราชาเลี้ยงไว้เป็นบุตรเลี้ยง นามว่า

ปุษฺยไณย มหาเตโช ๑

๔๗ เสสจัตตาฬิวัสสิโก สัตฺตวิสฺสานิ รัชฺชํ กาเรนฺโต ทสฺมี
นคเร พทฺ ฺปายกัณฺมํ กโรนฺโต ปาณาติปาโต อัยฺยานิ กุสล-
กัณฺมามานิ กโรนฺโต อายุปรโยสาเน กาลํ อกาลิ ๑ ทสฺส เทว
ปุตฺตา กุลวํสอนุมาเคนฺตา มหาปุษฺยไณย อเหสิ ๑

๔๘ ตทนนฺตรํ ทสฺส เตสุ เขมฺมฺฐูปุตฺโต อุปฺปาชา ยัตริ มเต
ทสฺสํ ทํ สัมปตฺติํ ลภิตฺวา เสสจัตตาฬิวัสสิโก มหิตฺธิโก มหานุ-
ภาโว มหาโจโร นาม พทฺยาโย ปาณาติปาโต อัยฺยานิ กุสล-
กัณฺมามานิ กโรนฺโต ฉวิสฺสทวิสฺสานิ ราชกิจฺเจ จรฺนฺโต มหาสุโข
พทฺสุเชสุ มหาชเน ปติญฺฐาเปนฺโต อนิจฺจาวํ ยัตฺโต อายุปร-
โยสาเน ยถากัณฺมํ คโต ๑

ตติยทสฺสราชกถา นิฏฺฐิตา

๔๙ พทฺธสัฏฺกกราเช ยัณฺเฐสจฺจตฺตวิสฺสจเรทวิสฺสทาทิกานิ เทว
สวัจฺจเรทสฺสทสฺสานิ อติกัณฺเฑ ตทนนฺตรํ มุสิกสวัจฺจเร ทสฺสยิ

หลวงสรศักดิ์ เมื่อได้ที่เป็นอุปราชแล้ว นามว่ามหาโลน
เป็นผู้มีบุญเทศานภาพมาก

๔๗ เมื่อได้เสวยราชสมบัติ พระชนม์ ๔๐ ปีเศษ ดำรงอยู่
ในราชสมบัติ ๗ ปี ทำการขบถคือป่าดงดิบมาก ทำการ
บุญน้อย ครั้นถึงกาลสิ้นพระชนมายุแล้วก็ทำกาลกิริยา พระราช
โอรสของหลวงสรศักดิ์นั้นมี ๒ พระองค์ ประกอบด้วยบุญอำนาจ
มาก เทียบได้ตามฉาววงศ์ตระกูลสืบสัน

๔๘ ในกาลก่อนนั้น พระราชโอรสผู้เป็นพระเชษฐา ได้
ดำรงอยู่ในตำแหน่งที่อุปราช ครั้นพระราชบิดาสวรรคตแล้ว
ได้เสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดา พระชนม์ ๓๐ ปีเศษ เป็น
ผู้ประกอบด้วยมหิทธีอุทธานภาพมาก กระทำการลามกมาก
และกระทำการป่าดงดิบมาก บิดาบุญพระนามว่ามหาโลน ฝ่าย
การกุศลนั้นกระทำน้อย ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๒๖ ปี ประพฤติ
ราชกิจประกอบด้วยความสุข และยังมหาชนให้ตั้งอยู่ในความ
สุขเป็นอันมาก ครั้นถึงอนิจจะกรรมสิ้นพระชนมายุแล้วก็ไปตาม
ยถากรรม

ทศราชกถาที่ ๓ จบเท่านี้

๔๙ ในรัชกาลพระพุทธจักราชล่วงแล้วได้ ๒๒๗๕ ปี พระ
อนาธิราชผู้เป็นพระกนิษฐาของพระมหาโลนนั้น ได้ดำรงอยู่ใน

กนิษฐบุตร์โต อนุชาธิราช ออุปราช มหาเศวตวันโต ทศส
 ภาตโน ทวีติ ราชบุตร์เตหิ ประเมเสน ๑ อภเยน ๑ ทัง สัม-
 ปัตติ ฉินฺทิตโต อัญญมัญญ บุษณิตฺวา เต ราชบุตร์เต ปลาเปนนโต
 เต อนุพันธาเปตฺวา เตยิ คาคาเปตฺวา ฆาเตตฺวา ทัง สัมปัตติ
 ภิตฺวา ปัญญาสวสฺสโก มหาบุญฺโญ มหายโส มหิตฺติโก
 มหานุภาโว มหาปริวโร มหากาโล นาม กุสลจิตฺโต สัทธา-
 สัมปັນโน ทศมี อโยชัยนคเร ปกคินาเมน ราชปเวณิยํ ราช-
 ธิราชรามาชิตฺติ สัมมโต นริยํจามิตฺโต นานาปเทเสสุ
 กิตฺติคุณโชตโก ฯ

๕๐ อารามวิหารปริเวณานิ ๑ อุโปสถาคารานิ ๑ สิลทานาทินิ
 นานยํการานิ กุสลกัมมานิ กโรนฺโต มโนรมํ สุตฺตํ
 เทวนครวิมานสทิสํ ราชตสุวณฺณรตนกักรักกมยํ นครัญจํ ทิปาสา-
 ทัญจํ ปฏิสังขริตฺวา พุทฺธปาทมณฺฑปายัญจํ ปฏิสังขริตฺวา สุวณฺณ-
 ปัญเณน ปารุเมปฺยาเปตฺวา มโนรมํ สุตฺตํ เทววิมานสทิสํ กักรัก-
 ราชตสุวณฺณรตนมยํ ปวรํ นานาวิจิตรํ สิวภิตฺตวิราชิตํ สุกํ ทัญจํ
 การาเปนนโต พุทฺธวณฺณานิ ๑ กริตฺวา ทศมี นคเร รมีเม เทว-
 นครสทิสเ ปรีปฺพณเ มหาสุเขสุ มหาชเน ปติฏฺฐาเปนนโต อโหสิ ฯ

ตำแหน่งที่เป็นอุปราช เป็นผู้มีความสามารถมาก ซึ่งเอกราช
สมัยนั้น ได้สู้รบกับพระราชโอรสทั้ง ๒ องค์ของพระเจ้า
ศิริราชนั้น คือพระปรมศวร ๑ พระอภัย ๑ ยังพระราชโอรส
ทั้ง ๒ นั้นให้พ่ายแพ้หนีไปแล้ว ก็ยกพลตามไปจับตัวได้ ให้
นำไปประหารชีวิตเสียแล้ว ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อมีพระชนม
ได้ ๕๐ ปี มีบุญญาธิการมาก ประกอบด้วยอิศริยยศมหิตธิ
ศักดิ์ความสามารถ ทั้งมีบริวารมาก ปรากฏพระนามว่า
พระมหากาล มีน้ำพระทัยเป็นกษัตริย์ ประกอบด้วยศรัทธา
ดำรงอยู่ในกรุงศรีอยุธยาขึ้น ประพฤติตามราชประเพณี มี
พระนามตามสมมุติว่าพระเจ้ารามาชัยคิ ไม่มีข้าศึกมารบกวน
อาณาเขต มีพระเกียรติคุณรุ่งเรืองแผ่ไปในนานาประเทศ

๕๐ ทรงสร้างอารามและบริเวณวิหารและโรงอุโบสถ และ
ได้ขังเพื่งการกุศลต่าง ๆ มีการรักษาศีลและบริจาคทานเป็นต้น
ทั้งให้ซ่อมแซมพระนครให้งามดี เป็นที่มโนรมย์นิยฐาน เช่น
กับวิมานในเทวนคร และประทับไปด้วยเงินและทอง และ
ประทับไปด้วยกระจุก ให้สร้างปราสาท ๓ องค์เสร็จแล้ว จึง
ให้ทำการปฏิสังขรณ์มณฑลพระพุทธรูป ให้ยึดด้วยแผ่นทองคำ
และทำให้งามเป็นที่ยินดี เช่นกับเทววิมาน มีลวดลายอัน
จำแนกด้วยดี วิจิตรต่าง ๆ อย่างประเสริฐ ล้วนแล้วไปด้วย
กระจุกเงินทองและแก้ว ครั้นทำมณฑลพระพุทธรูปนั้นให้งาม

๕๑ โสปี สเมน รัมเมน รัชชั การันโต รตนัตถยการโว
 สีสถาจารรัมมวโร ลังกาทีปัมหิ กิตฺติคุณปากโฏ ลังกิสฺสเรน
 รัมมัญจํ ลัมมัญจํ อวิชฺชมานํ ทัสสิ อัจฉินฺเตน อโยชยีนฺโท
 รตนัตถยการโว มหาปุณฺณโฏ รตนัตถยํ อปฺปฐฺฐาโก สุวณฺณนิชิ
 ฎโต รตนัตถยเอหิ ปริปฬฺโณติ สุตฺวา รัมมัญจํ ลัมมัญจํ ยายา-
 เปตุมํ นาวาย ทูเต ปณฺณาการเอหิ สห เปสฺสโต ทํ สาสนํ สุตฺวา
 โสมนัสสึปฺปตฺโต นานาอาหาเรหิ ทูเต ปริจาเรตฺวา นาวายทูเต
 จ สุวณฺณรชตมเป พทฺธิชฺชเปจ รัมมวินยัญจํ กิกฺขุสฺมณฺญจํ ราช-
 ปณฺณาการเอ จ ลังกิงทิสฺส ปฏฺฐิเปเสสสิ ฯ ลังกิสฺสโร ทุคฺคิยมี
 ทูเต ตถา ปฏฺฐิเปเสสสิ ฯ อโยชยีนฺโท ตถเอว เตยฺย ปฏฺฐิเปเสสสิ ฯ

เสร็จแล้ว จึงให้สร้างพระพุทธรูปพระไตรปิฎกเป็นอันมาก
ตั้งแต่นั้นมาพระนครนั้นก็บริบูรณ์ ประกอบด้วยความสุขเป็นที่
รื่นรมย์ ปรากฏประหนึ่งว่าเทวนคร ยังมหาชนให้เจริญอยู่ใน
ความสุขมาก

๕๓ อนึ่งพระรามาชิบทันที พระองค์เสวยราชสมบัติโดยชอบ
ธรรม เคารพบนอบพระรัตนไตรย ทรงไว้ซึ่งศีลาจารธรรม
กิตติคุณก็ปรากฏไปถึงชาวลังกาทวีป เมื่อพระเจ้ากรุงลังกา
มีพระราชประสงค์พระธรรมและพระสงฆ์ ที่ไม่มีในเกาะลังกา
จะให้ มีขึ้นเหมือนแต่ก่อน ครั้นทรงทราบว่าพระเจ้ากรุงศรี
อยุธยา เป็นผู้เคารพในคุณพระรัตนไตรย ทั้งเป็นผู้มีบุญญา
ธิการอันยิ่งใหญ่ อุปฐากพระรัตนไตรยเป็นนิจจะกาล เป็นผู้
บริบูรณ์ด้วยพระรัตนไตรย ประหนึ่งว่ามีสมบัติของสำหรับพระนคร
จึงส่งราชทูตให้ลงนามว่า นำพระราชสาส์นกับเครื่องพระราชบรรณา
การมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เพื่อจะขอพระธรรมและพระสงฆ์
ไปไว้ในเกาะลังกา

ครั้นพระเจ้ารามาชิบทได้สดับพระราชสาส์นนั้นแล้ว ก็ทรง
พระโสมนัสในพระไทย มีรับสั่งให้ข้าราชการเฝ้าถวายราชทูตด้วย
นานาเนกอาหาร จึงจัดหาพระพุทธรูปแล้วด้วยทองคำและแล้ว
ด้วยเงิน ๓ พระธรรมวินัย ๓ พระภิกษุสงฆ์ ๓ เครื่องพระราช
บรรณาการ ๓ มอบให้ราชทูตนำไปถวายพระเจ้ากรุงลังกา ๆ

๕๒ โส พหุปัตโต พหวิโกโว พหุผลพาหโน เชฏฐูปัตเตน
 ทิเปสณาเมน อปฺราเชน อยุตฺตํ มีฉาหารญฺญํ อนฺมहेสิยา ยิตฺตโน
 อญฺญํ ปาปกัมมญฺญํ มหาสวชฺชํ กโร ตปฺปี ฌาเคตฺวา เวมาติกํ
 เอกํ ราชูปัตตํ อุตฺมํพรปฺปํ นาม อปฺราเช ชฺฐเปตฺวา สัตฺตวิส-
 สฺสํ สานิ รัชฺเช วสฺสํโต มหฺลลโก พยัคฆสฺสวัจฺจเร อายุปรีย-
 สานเ อนิรจัมมํปชฺชโต ยถากัมมํ ปญฺญิกชนฺนเกทํ คจฺฉติ ฯ
 ตทา นิราสภํ สุรम्मํ มโนรम्मํ สสฺสํ เทวนครสทิสํ ปว-
 ธิปฺปณฺณํ พหุชฺฌญํ นิรปจฺจามิตฺตํ ตญฺญํ นครํ อโหสิ ฯ

๕๓ พทฺธสํกกราเช เอกสฺสวัจฺจรทิสตาธิกานิ เทวสฺสวัจฺจรทิส-
 สานิ อติกถนฺเต พยัคฆสฺสวัจฺจเร โส อุตฺมํพรปฺปํอปฺราชา
 สัมปชฺชติ ลภนฺโต ทิสฺสํ เชฏฐาภิราเชน เอกทสณาเมน จิตฺ-
 สุนฺทริญฺญํ สุนฺทรวทิตฺตญฺญํ เสวภคตฺตญฺญํ ตโย ราชูปัตเต มหัพ-

ส่งราชทูตมาครั้งที่สองเช่นดังที่ส่งมาแล้วนั้น พระเจ้ารามายีบก็
ก็ส่งราชทูตไปเช่นดังเคยส่งไปนั้น

๕๒ ก็แหละพระเจ้ารามายีบคั้น มีพระราชโอรสหลายพระ
องค์ บริบูรณ์ด้วยราชสมบัติเป็นอันมาก มีพวกพลพาหะ
ก็มาก ทั้งพระราชโอรสผู้ใหญ่วัยในที่เป็นอุปราช พระนาม
ว่าพระทีเบศ และพระทีเบศนั้นได้ทำการมีฉาจารกรรมกับพระ
อนุเมหิษของพระเจ้ารามายีบคั้น ซึ่งเป็นการอันไม่สมควร และ
ทำการอันลามกอื่น ๆ อีก ที่มีโทษมาก จึงมีรับสั่งให้จับตัว
พระยาอุปราชนั้นไปประหารชีวิตเสียแล้ว ทั้งพระราชโอรสองค์
หนึ่ง ที่ต่างมารดา กับพระทีเบศคั้น พระนามว่าเจ้าฟ้าคอกกิดือ
ให้เป็นอุปราช พระเจ้ารามายีบคั้น อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๗ ปี
ความชราเข้ามามีคราบมา ถึงซึ่งอนิจจะภาพสิ้นพระชนม์ในรัชกาล
ครั้นทำลายเบญจกษัตริย์แล้วก็ไปตามยถากรรม

ในกาลครั้งนั้น กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัย เป็นพระนคร
อันงามขจร เช่นกับด้วยทวารวดี เป็นที่สนุกสหายใจมาก
บริบูรณ์ด้วยขัญญาหาร ไม่มีหมันขามิตรมารบกวน

๕๓ ในรัชกาลนั้น พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๓๐๑ ปี เจ้าฟ้า
คอกกิดือเป็นอุปราชนั้น ได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา
จึงมีรับสั่งให้พระเชษฐาธิราช ผู้มีนามว่าเอกาทศ จักรพรรดิ
บุตรที่มีพวกพลมาก ๓ พระองค์ คือพระวิจิตรสุนทร ๑ พระ

พล เอกมาติเก สยัตเกยิ อัตตนา เวมาติเก ฌาติโต เสส-
เทวมาเส รัชช การเนโต มาตุคามเน อัสสิญฺโฐ เชฏฐาธิรา-
ชัสส รัชช นิยาเทคฺวา มหฺนฺเตน สักกาเรน สาสเน สยิ
ปัพพช ๖

๕๔ เชฏฐาธิราชา เสสอญฺฐวสฺสานิ รัชช การเนโต อัยย-
ปญฺโญ สมุโฬทฺท หิโรตฺตยปัสสมันโน ราชกิจเ อวิจาเรคฺวา
คุณโทเส นิสัมมการิ อโหสิ ๖

๕๕ อถโข เสนาปติมัจฉาทโย นาควา ๑ ชนปทา ๑ ความ-
นิคมา ๑ อสจฺจิมฺเม ฐิตา ทฺจฺจิตฺตสมันนา อญฺญมญฺญ
วิเทฐฺเนตา นานาการณฺเห ชนปตฺตฺย ๑ ความนิคมญฺ ๑ มัตถันตา
ภวันติ ๑ เตสฺ เตสฺ ฐาเนสฺ สัพเพ เต พหุทฺทชา พหุโรคา
พหุปฺททวา พหุโทมนสฺสปายาสา อัยยายุกา อหฺล ๑ ปถวิ
อาโป เตโช วาโย จิตฺตาโร มหฺยาตา นานาวิปริตฺตา รุกฺขณ-
ลานิ วิปริตฺตรสฺยานิ สกณฺโณทฺท วิย ตัมพวณฺณํ อุกกํ คัมภีโร
อุตฺตํนา คัมภีรา อุตฺตํเน อุตฺตวิปริตฺตา สิตฺเต อุนฺหา สิตา
อุนฺเห วาตา หิ วิสम्म วายันติ เมฆวลาหกา นานาวิณฺณา นิสา

สุนทรทิพ ๑ พระเสวระภักดี ๑ ซึ่งร่วมพระมารดาพระราชบิดา
 เดียวกันกับพระองค์ นำไปประหารชีวิตเสียแล้ว ให้จับพระราช
 บุตรที่ต่างมารดากับพระองค์ นำไปประหารชีวิตเสียหลายพระ
 องค์ เจ้าฟ้าคอกเดือขึ้นเสวยราชสมบัติอยู่ประมาณ ๒ เดือนเศษ
 ไม่ยินดีในมาตุคาม ไม่ประพฤติพระองค์ให้ระคนด้วยมาตุคาม
 จึงมอบราชสมบัติให้พระเชษฐาธิราชแล้ว ละราชสมบัติออกทรง
 ผนวชในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยเครื่องสักการเป็นอันมาก

๕๔ ฝ่ายพระเชษฐาธิราชนั้น เป็นผู้มียุญาเขลา และเป็น
 ผู้มีสติอันพ้นเพื่อนหลังล้ม ปรากฏหิริโศตยปะ ไม่ใคร่ครวญ
 ในราชกิจตามราชประเพณี มิได้พิจารณาเห็นคุณและโทษให้
 ถ่องแท้ อยู่ในราชสมบัติได้ ๘ ปีเศษ

๕๕ ในครั้งนั้น ชาวเมืองและชาวชนบทชาวกามนิคมทั้งหลาย
 มีเสนาบดีและอำมาตย์เป็นต้น ก็ตั้งอยู่ในอสัจธรรม มี
 สันดานเต็มไปด้วยการทุจริต ช่มเหิงเขี้ยคเขี้ยนซึ่งกันและกัน
 และย้ายชาวชนบทและกามนิคมให้ไต่ความเดือดร้อน ชนชาว
 พระนครทั้งปวงเหล่านั้นมีความทุกข์มาก มีโรคอยู่ทวันตราย
 มาก และมากไปด้วยความโหม่นสลับแค่นใจ อายุก็สั้นพลัน
 ตาย มหาภูตรูปทั้ง ๔ คือปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ
 วาโยธาตุ ก็วิปริตแปรปรวนไปต่าง ๆ ผลไม้ก็มีรสอันวิปริต
 น้ำในแม่น้ำมีสีอันแดงดังเลือดคน น้ำที่ล็กก็กลับก้น ที่คนก็

กาฬกา โลหิตา ยัณฺตฺกกา อากาเส นานาทิสเ ปากฏา อมนุส-
 สสา ยีสาหา ยัจฺจันตคามนิคมราชธานี นานาการณเหที กุปฺตีตา
 อเหตุปากฏา พิรุณเทวา วีสส น วีสสาเปนนติ อุตฺตมเย ฯ

๕๖ อถ โข นานาราชธานีชนปเทสุ ทุณฺณิมิตฺตา อุกฺกัฏฺทวโฆรา
 ภูมึนฺนา มหาเจติยา ฯ ปริณินฺนภักฺคตา มหายัปปตา วิปริตฺตา
 มหาอุคฺคโฆสสัททปริเทวนสทิสสา มหาภยภรเววา อมนุสสยีสากา
 มหาลัทททหสิตา วา มหาอุคฺคโฆสปริเทวนา วา มนุสฺสเส นานา-
 อาพาธคิลานา วิหฺรุษยนฺตา อเหตุ ฯ จิตฺตาโร มหาภูตา
 นานาทุณฺณิมิตฺตา นานาวิปริณามิตา นานาวิปริตฺตา महानครวิ-
 วินาสาย ปุพฺพนิมิตฺตา เอวํ ทาว ฯ

๕๗ พุทฺธสํกักรวเช เทวสํวัจฉวติสตฺตาขิกานิ เทวสํวัจฉวสทิส-
 สานิ อติกัณฺเฑ สสสํวัจฉเว วมาราชา มํโลนามา อเนกนตฺเต
 จตุรํจคฺคสุโยเช อาทาย อาคัณฺตีวา หังसानครบี ยุชฺฌณิตฺวา กั-
 ลภิตฺวา พหฺน วามเร คเหตุวา อโยชยนครํ อากโต นาคเวหิ
 ยุชฺฌณิตฺวา ชลธารกุกฺกุญฺเ นาม วัตติรณเ วสันโต อุตฺตราพาโช
 น จิริสเสว มรติ ฯ อถ วา เกจิ โส ราชายี วรเมรุอาวามเ

กลีบเล็ก ฤๅกัฏฐิวิปริต ฤๅกัฏฐินาวก็กลายเป็นฤๅกัฏฐิอื่น ฤๅกัฏฐิอื่น
ก็กลายเป็นฤๅกัฏฐินาว ลมก็พัดไม่เสมอ เมฆพลาหมก็มีสีต่างๆ
กัน คือสีเขียว สีดำ สีแดง สีเหลือง มีปรากฏในอากาศ
ต่าง ๆ กัน ทั้งเหล่าอมนุษย์ภูตยี่ศาจก็กำเริบทั่วไปในปัจจุันตคาม
นิคมราชธานี พิรุณเทวาก็ปรากฏในกาลไช้เหตุ ยังฝนให้ตก
ในอันไช้ฤๅกัฏฐกาล

๕๖ ในกาลคราวนั้น นิมิตรร้ายและอุบาทว์อันพิลึก ก็เกิด
ปรากฏในนานาราชธานีชนบททั้งหลาย พระมหาเจดีย์ก็หักพัง
ทำลายลง มหาบรรพตก็วิปริต ประหนึ่งว่าเสียงอุโฆฆว่าไร
ร้องให้ เหล่าอมนุษย์ยี่ศาจเปล่งเสียงหัวเราะถึง เป็นมหาภัย
อันน่าจะพึงกลัว เบียดเบียนพิเคราะห์เหล่าอมนุษย์ทั้งหลายให้ไช้ภัยต่างๆ
ก็แหล่มหาฤๅกัฏฐิทั้ง ๔ และนิมิตรร้ายแปรปรวนต่าง ๆ วิปริต
ต่าง ๆ เป็นอุพพะนิมิตรเกิดก่อนดังนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า
มหานครจะพินาศ

๕๗ ในปัจจุันตคามที่ราชวงศ์แล้ว ๒๓๐๒ ปี พระเจ้าพม่าชื่อ
มังคลอง ยกพลตรงคโยฆามานับด้วยหมื่นเป็นอันมาก เข้ารบ
เมืองหงษาวดีได้แล้ว ก็พาพวกรามัญเหล่านั้นมายังกรุงศรีอยุธยา
ยกพลเข้ารบกับชาวเมืองแล้ว ถอยไปพักอยู่ที่ค่ายแม่น้ำลี้ก
พระเจ้ามังคลองนั้นประชวรเป็นโรคท้องร่วง ไม่นานเท่าไรก็สวรรคต
อภินิหารหนึ่งชนบางเหล่ากล่าวว่า ชาวพระนครทั้งหลายพร้อมด้วย

รณฐานัน สุรโยเชติ อาคันทวา นาคา มหาสริ ขิบันติ คัม สริ
ผลิตวา คัม วิภูฏิรณํ นิวัตติตวา ตัสมี รัตติยํ มรตติ วทนติ ฯ

๕๘ ตทา อุทุมพรปุขณิกขุ อนุชาธิราชา ทินาคเวหิ พลว-
ปจามิตเต ทิสวา ภิตเทหิ ปุนะปัณํ อายาจิโต อุปัพพิตวา
นคัม รัชติ ปจามิตตา เต ยทา ปลายันติ ฯ โส ราชา
เตมาลํ วสันโต รัชชํ นียาเทตวา เชฏฐาธิราชัสส ตทา ปุน
ปัพพิ ฯ

โส เชฏฐาธิราชา ตัสมี นคเว สัมปัตติ สัมปฏิจิตวา
รัชชํ กาเรสิ ฯ

๕๙ อถ ตัสส มังลุงคัสส นปุตตา อเหตุ ฯ เทสุ
เชฏฐูปัตโต ตีหิ กนิฏฐเหหิ อตฺตโน นคัม รัชติ ฯ เทว ปุตตา
ปัตตา สห อาคันทวา คัม อโนชัยนคัม อลงันตา ตัสมี นาค-
ลวิจเร เต พลนิกาเย คเหตุวา อตฺตโน ปีตุ กเลวรํ กาวา-
เปตวา พาหิวิชิตเต คัม กเลวรํ ณาเปตวา ตตฺถ เจติยํ กาเรตวา
อตฺตโน นคัม นิวัตติสุ ฯ

สุวโยธา มาที่สนามรบวัดหน้าพระเมรุ ยิ่งขึ้นใหญ่ไป พระ
เจ้ามังลงต้องขึ้นใหญ่นั้นแล้ว กลับมาสู่ค่ายนั้นก็สวรรคตใน
เวลารাত্রนั้น

๕๘ ในกาลครั้งนั้น ชาวพระนครทั้ง ๓ แดเห็นข้าศึกมีกำลัง
ก็มีความสับสนตกใจกลัว จึงพากันไปอาราธนาพระอนุชาธิราชเจ้า
คือเจ้าฟ้าดอกแก้วที่ทรงผนวชเป็นภิกษุนี้ ให้ลาสิกขาบทออกมา
รักษาพระนคร ข้าศึกเหล่านั้นทราบเหตุก็พากันยกไพร่พลหนีไป
ในกาลใด พระอนุชาธิราชนั้นครองราชสมบัติได้ ๓ เดือน ก็
มอบราชสมบัติให้พระเชษฐาธิราชแล้วออกทรงผนวชอีก ใน
กาลนั้น พระเชษฐาธิราชนั้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ครอง
ราชสมบัติในพระนครนั้นต่อไป

๕๙ ในครั้งนั้น พระเจ้ามังลงมีพระราชโอรส ๖ พระองค์
บรรดาพระราชโอรสทั้ง ๖ พระองค์นั้น พระเชษฐาธิราชกับพระ
กนิษฐาทั้ง ๓ พระองค์ รักษาพระนครของตนไว้ ก็แหละพระ
ราชโอรสทั้ง ๒ ที่มาช่วยพระราชบิดานั้น เมื่อไม่ได้กรุงศรีอยุธยา
แล้ว ในยี่มะโรงนั้นพระราชโอรสทั้ง ๒ ก็พาพวกพลนิกาย นำ
ศัพพระราชบิดามาพักพลอยู่ในแคว้นแคว้นภายนอก ทำฉาปะนะ
กิจศพพระราชบิดาแล้ว ก็ให้ก่อพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิไว้ในพระ
เจดีย์เสร็จแล้ว เสด็จกลับมายังพระนครของพระองค์

๖๐ อถัสส โส เขมฺมฐปฺโต มัลโก นาม ทสฺมี รัชชํ
 กาเรนฺโต ปุราณนคเว วสันตํ นีวตฺตํ มหาสฺวโยธํ มัลลมิทฺถํ
 นาม เสนาปตํ สัมปัตตํ จินฺตํ กามํ ยชฺฉณํ ทปํ คเททฺวา
 สห มิตฺตพณฺณเนน ทํ ฆาเททฺวา ทสฺมี รัชชํ กาเรติ ฯ

๖๑ กุกฺกุฏสฺสวัจฺจเว ฉณฺเฐ รตนธาวราชา ยุตฺตสฺสชฺชํ กาเรทฺวา
 อโยธยํ นครํ คาหาเปตํ มหาสฺวโยธํ สมาคิตเสนํ เปเสสิ ฯ ตทา
 โส มหาสฺวโยธํ มหติ พลนิกาเย อาทาย อโยธยํ นครํ
 อาคินฺตฺวา นาคเรติ ยชฺฉณํ โท นาครา ยุตฺตํ อชานนฺตํ ภีรูกา
 น เอกจันฺตนา น เอกจันตนา น เอกกัมมกตา นานามนา
 ปลายันตี ทํ นครํ ปริวาเรทฺวา เทวสฺสํสาณิ นาคเว อาหารักขเปติ
 ฉาตเกหิ ทฬฺพะเสติ ปวาเชติ ฯ

๖๒ พุทฺธสํกกราเช ทสฺสวัจฺจเวคิสฺสทาทิกานิ เทวสฺสวัจฺจเวคิสฺสํสาณิ
 อติกัณฺเฑ สุนชสฺสกรณฺณสฺสวัจฺจเว เจตมาเส สุกขํ กเช นวมิตฺติยํ
 ภูมวเว โสวยาเม รัตติยํ สังกานเฑ ทํ นครํ ยถากาลํ

๖๐ ในลำดับนั้น พระเชษฐาธิราชผู้เป็นพระราชโอรสของ
พระเจ้ามังคลอง พระนามว่ามังลกนั้น ได้ครองราชสมบัติใน
เมืองอังวะแทนพระราชบิดา เสนาบดีผู้หนึ่งชื่อมิงละมิงซุเป็นมหา
สุรโยธายอยู่ในพระนครเดิม ยกพลกลับมาปราบดาแ่งชิงเอา
ราชสมบัติ ได้ต่อสู้กับพระเจ้ามังลก ๆ จัยได้ให้นำไปประหาร
ชีวิตเสีย กับยังมีตรัสหายพวกพ้องทั้งหมดเสร็จแล้ว พระองค์
เสวยราชสมบัติเป็นสขอยู่ในพระนครอังวะนั้น

๖๑ ในประการคก พระเจ้ารัตนอังวะมีรับสั่งให้ตระเตรียม
เครื่องยุทโธสงครามเสร็จแล้ว จึงมีรับสั่งให้มหาโยธายกพลนิกาย
ไปตีกรุงศรีอยุธยา ครั้งนั้นมหาโยธาก็ยกพลนิกายเป็นอันมาก
มาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็จับพวกพลเข้ารบกับชาวพระนครทั้ง
หลาย ชาวพระนครเหล่านั้นไม่ชำนาญในการรบ ต่างคนต่าง
ก็มีความกลัว ไม่ร่วมฉันทะเป็นอันเดียวกัน ไม่ร่วมความคิด
เป็นอันเดียวกัน ไม่ทำการในที่เดียวกัน ต่างคนต่างใจ ก็
พากันหนีเข้าเมืองไป แต่มหาโยธานั้นล้อมพระนครไว้ กำหนด
ได้ ๒ ปี ชาวเมืองจึงแพ้ โดยสิ้นเสบียงอาหาร อดหยากไม่
มีกำลังที่จะต่อสู้

๖๒ เมื่อพระพทศักราชล่วงแล้วได้ ๒๓๓๐ ปี ในรัชสมัย
ขัณธุต่อกัน เวลาราตรีวันสงกรานต์ ณวันอังคารยามเสวย
เตือนหาชนเกาค่า พระนครศรีอยุธยาเสียแก่พม่า สิ้นอายุ

ยถาวินาสํ ยถาชีฌายกํ ยถาปริยายํ ยถาสุญญํ นัสสํติ มหาชเน
 ๑ ราชวังสาภิเก พหุณี ฆนานิ ๑ คาหาเปตฺวา นครญฺ ๑ ติปาสา-
 ทัญฺ ๑ อารามวิหารญฺ ๑ ฉาเปตฺวา ปาการํ ฌินฺทาเปตฺวา อโยชัย-
 นครเว วัตฺถุณี ฆมฺมวินยติยฺฏกาถินิ ๑ วินาเสตฺวา อตฺตโน นคร
 นิวัตฺติตฺวา พหุฆนานิ ราชกุลาถินิ ชุทฺทกมหนฺตอาวุชานิ ๑
 อตฺตโน สามีกัสส เทติ ๑

๒๓ ตทา อริมทฺทนนครวาสินิ พหุชตสฺสวัณฺณนรตนภูตา อเหตุํ ๑
 ตสฺมี อโยชัยนคร นานาปการณเหตุ วมาปฺปจํามิตฺเตติ วินาสายิเต
 โส อโยชัยราชา นครา ปลายันฺโต อริญฺญे นิลิยิตฺวา นิราหาโร
 ปฺปจํามิตฺเตติ คหิโต ทพฺพลโ สยํ มโต ๑

๒๔ พหุโสภปริเทวทกฺขโทมนัสสฺสปาयाสาภิภูตา พหุฉาตยิปาส-
 ทพฺพลา ญาคิมิตฺตปฺตตทารมาตายิควิโยคา ปหุตฺยปฺกรณอุป-
 โภคปริโภคนธญฺญหิรญฺญสฺสวัณฺณนรตนวินาสา อนาถทกฺคกปกปณ-
 ๑ จันฑาลภูตา นิราหารา ภรวตฺถอาวาสา กิลทพฺพณฺณวิรูปายา
 รุกฺขคินลทาวนภิสมฺมทฺชตยฺณณปฺปณณพิชาทิอาหารา พหุ มนัสสา
 วรกา อริญฺญेสุ นานาปเทเสสุ จรันทา พหุทกฺกเชติ อติวิย

พระนคร เป็นอันสาบสูญพินาศไป มหาโยชานันสั่งให้กวาด
 ครอบครว้มหาชนและครอบครว้ราชวงษานุวงศ์ และให้เก็บรวบรวม
 ทรัพย์สมบัติเป็นอันมากเสร็จแล้ว สั่งให้เฝ้าพระนครและ
 ปราสาททั้ง ๓ องค์ และให้เฝ้าอารามและวิหารเสียให้หมดด้วย
 และสั่งให้ทำลายกำแพงเมือง และบรรดาเข้าของที่มีอยู่ในกรุง
 ศรีอยุธยา มีพระไตรปิฎกคือธรรมวินัยเป็นต้น สั่งให้ทำลาย
 เสียแล้ว ก็กลับมายังพระนครแห่งตน จึงนำทรัพย์เป็นอันมาก
 กับทั้งมหาชนมีราชตระกูลเป็นต้น และอาวุชน้อยใหญ่ ถวาย
 พระเจ้าอังวะผู้เป็นเจ้านายของตน ในกาลครั้งนั้น ชาวเมือง
 อริมีททนะคือเมืองอังวะ เป็นผู้มั่งมีเงินทองแก้วแหวนเป็นอันมาก
 ๖๓ ในกรุงศรีอยุธยา^๕นั้น เมื่อพม่าข้าศึกมาทำให้วินาศไป
 ด้วยเหตุต่าง ๆ ดังนี้ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา^๕ก็หนีออกจากพระนคร
 ไปเร้นซ่อนอยู่ในร่ายป่า อดอาหารทุพพลภาพ พม่าข้าศึกจับได้
 ก็พอลิ้นพระชนม์

๖๔ ในกาลคราวนั้น มนุษย์นิกทั้งหลายในกรุงศรีอยุธยา
 มีความโศกปริเทวทุกข์โทมนัสคับแค้นใจมาก ทั้งมีความหิว
 อดอยากจนมีกำลังทุพพลภาพมาก บางเหล่าก็พลัดพรากจาก
 ญาติและมีครอบครัวภรรยา มารดาบิดา ต่างคนต่างวินาศจากเครื่อง
 อุปโภคบริโภค ชนัญหิรัญสุวรรณรัตน์ เป็นคนอนาถาทุกคคะ
 กำพร้าคังคนจันทาล ไม่มีอาหาระบริโลกและปราศจากเครื่อง

เซทฺ ฌีวติ กัปปิเยนํติ ฯ เต มนุสฺสา วิคควคฺคา คุมฺพคฺคัมพา
 นานาวิชฺฌกัณฺณา อัญญมัญญํ ปหฺรณฺตา วิคฺคฺขณฺตา ฌญฺญตฺถ-
 ทุลโลณกาทนี ฉินฺทณฺตา นิราหารอฺปฺปาคารา กิสฺสทฺทผลอฺปฺปม-
 สฺสโลหิตา ฯ ทุกฺขสฺมนํคฺสาหฺสา มตา วา อมตา วา อเทสิ ฯ

๖๕ ญาตฺวิโยเคน สัมปตฺตฺวิโยเคนาติ ทฺวิธา วิชฺชโยคสฺมนํ-
 นาคตา อัญญมัญญํ เมตฺตจิตฺตฺวิริทฺตา ฉาทกฺกเยน ปิฬิตา
 พทฺธธมฺมํ ฌมฺมมัญญํ ภิกฺขุสํมัญญํ อนาทรา กสิเรน อิตฺตโน
 ฌีวติ กัปปิเยนํติ ฯ

๖๖ ภิกฺขุสํมา ทายเกหิ ปิณฺทปาตํ อลภณฺตา กิลนฺตรูปา
 ทุกฺขาสวฺธา อุตฺรเหตฺตํ นิสฺสิตเกหิ อหารํ วิยวฺญา ลพฺภณฺตา
 วา อลพฺภณฺตา วา สมณเวสฺสกสิณฺเน นิพฺพินฺทมานา อပ္ปพฺพจิตฺวา
 วา ยถาพเลน ฌีวติ กัปปิเยนํติ ฯ เอภิจฺจา กาสาวนฺธิยา

อารมณ์ผ่องแผ้วและที่อยู่มิรู้กายอันชบสอมผิวพรรณวิปริต
 อาศรัยเลี้ยงชีพด้วยผลไม้และใบไม้ และเครื่องอาภรณ์ เจ้ายั
 รากมีนรากไม้ใบไม้เปลือกไม้ดอกไม้นั้น เป็นคนกำพร้า
 อนาคตาเที่ยวไปในราวป่า เที่ยวไปในนานาประเทศ เลี้ยงชีพ
 ได้ด้วยลำบากยิ่งนัก ก็แลละมุนนุญกรเหล่านั้นคุ่มกันอยู่เป็น
 พวก ๆ อยู่เรี่ยรายกันไปในที่ต่าง ๆ ต่างพวกต่างก็ประหาร
 แย่งชิงปล้นชิงกันและกัน แย่งชิงซึ่งเข้าเปลือกเข้าสารเกล็ด
 เป็นต้น คนเหล่านั้นบางคนก็ไม่มีอาหาร บางคนก็มีอาหาร
 น้อย จนร่างกายแผ่วผอมทรุดโทรม มีมังสะและโลหิตน้อย
 ประกอบด้วยความทุกข์อันสาหัส ถึงแก่ความตายยังไม่ตายบ้าง
 ๖๕ และคนที่ไม่ตายนั้นประกอบด้วยวิโยคทุกข์ ๒ อย่าง คือ
 พลังพรากจากญาติ ๑ พลังพรากจากทรัพย์สมบัติ ๑ ต่าง
 คนต่างปราศจากเมตตาจิตต่อกัน เพราะภัยคือความหิวความ
 หยากเบียดเบียนอยู่เป็นนิตย์ ทั้งไม่มีความเชื่อเพื่อต่อพระพุท
 ธิรูป พระธรรมพระภิกษุสงฆ์ สำเร็จกิจเลี้ยงชีพตนด้วยความ
 ผูกเคือง

๖๖ ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ได้รับอาหารบิณฑบาต
 ที่ทายกถวาย มีความลำบากนัก เฝ้ารอไปด้วยความทุกข์
 เพราะมีความแสบต้องเป็นเหตุ สาธุศิษย์ชวนชวายเป็นอาหาร
 บิณฑบาตมาถวาย ได้พอฉันยังไม่พอยัง มีความเข็ดหน่าย

อติเวทนาย อัญเณ ชัคคเหน ยาเปตุ สอัสสาหา ปริภุญชันทา
 วา อปริภุญชันทา วา วิรูปุรปา จัมมนิสันจิตคตา น เอกจิตตา
 พทฺธรูปเป จ ชัมเม จ อาลยวิรคิตา อรภชันทา ยถาภูฏาเน
 กปิเปสฺสุ ฯ

๖๗ มีจลาทิภูฏิกา พทฺธรูปุสส อันตวาม กโรนติ ฯ เท
 ชัมมวินยเตยฺหิกา วิรคิตารักขา นานาวินาสา มีจลาทิภูฏิกเท
 วัตถธชฺชญฺจ ฉินทิตา วา โอภิวันตา อุนฺทฺรอุปฺปจฺจชาทิตา วา
 ชลธรรณปติตา โอวฏฺเณ วา นานาภูฏา นานาสญฺญา อเหตุสฺสุ ฯ

๖๘ เท ภิกขุ ปจฺจมา อปัปวเสเส ชัมเม ปัสสันตา
 สัทธาสมันนจิตตา เทปิ วิจันตฺวา เอกจฺจา ชัมมวินยา อิศรมภีรา
 เอกจฺจาปิ เอกพนฺธเสสา วา เทวพนฺธเสสา วา คัมภีรธัมมเสสา
 วา ปรีปฺพณฺดา วา อปรีปฺพณฺดา วา นานาอาณดา ชาตา สียํ ฯ
 เท อจฺจันตฺวา ยถาพเลน สังกคฺคิตฺวา อตฺตโน วสนฺนฐานํ
 อาเนตฺวา ฐเปสฺสุ ฯ

ในเพศสมณะลาสิกขาบทออกมาเป็นคฤหัสถ์ หาเลี้ยงชีพโดย
 กำลังตนบ้าง บางพวกที่ยังรักผ้ากาสาวัตรอยู่ ก็อัสสาหะ
 ประคัมประคองเลี้ยงชีพด้วยความลำบากเวทนายิ่งนัก ได้ฉันบ้าง
 ไม่ได้ฉันบ้าง มีรูปกายอันชubbyผอมวิปริต ทวิสพรังไปด้วยแฉว
 เส้นเอ็น จิตไม่เป็นเอกัคคตาธรรมได้ ปราศจากอาลัยใน
 พระพุทธรูปและพระธรรม ไม่เป็นอันจะรักษาให้เป็นปรกติก็ได้
 ตั้งอยู่อย่างใดก็ตั้งอยู่อย่างนั้น

๖๗ ฝ่ายว่าชนที่เป็นมิชฌาทีฏฐิทั้งหลาย ก็ทำลายพระพุท
 รุปเสีย พระไตรปิฎกคือธรรมวินัยเหล่านั้นก็ปราศจากคนรักษา
 วินาศไปด้วยเหตุต่าง ๆ พวกมิชฌาทีฏฐิฉีกผ้าห่อเสียบ้าง ตัด
 สายรัดเสียบ้าง พระไตรปิฎกนั้นก็เรี่ยรายกระจัดกระจายพลัด
 พรายไป หนูกัดบ้างปลวกกินบ้าง ตกไปในน้ำตกที่แผ่นดิน
 บ้าง วินาศไปด้วยฝนร่ำรดบ้าง สุนัขไปด้วยเหตุต่าง ๆ ดังนี้

๖๘ ครั้นอยู่มาในกาลภายหลัง ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น แล
 เห็นพระธรรมยังเหลืออยู่น้อยนัก มีจิตระบอบด้วยศรัทธา จึง
 เก็บพระธรรมเหล่านั้นไว้ พระธรรมวินัยบางอย่าง ก็ยังเป็น
 คัมภีร์มั่นคงอยู่ บางอย่างก็ยังมิอยู่ผูกเคียวบ้างสองผูกบ้าง
 บางอย่างก็ยังเหลืออยู่ครึ่งคัมภีร์ บางอย่างก็มิเต็มคัมภีร์บริบูรณ์
 บางอย่างก็ไม่ครบคัมภีร์ บางอย่างก็ละกันปนกันในคัมภีร์

๖๘ ยัจยทายกา มรณเสสา ปุพฺพกุสลกัมมสันนิยา อปั-
 ปรณเสสา วา จินปเทเสหิ อภัตตํ อาหารํ วา อตฺตโน พาหุพลเห
 วา อาหารํ ลภันตา อตฺตโน ปุพฺพกุสลกัมมเตเชน จ พุทฺธ-
 สาสณณวลลิตกฺขณิทาสวตฺเตคฺคณา จ ปริปุณณนทริยา สทฺธิจิตฺเตน
 สทฺธิกัมมเทสนํ โสคกามา อปรณ สมเยน เตสํ สันติกํ คินฺตฺวา
 อายาจิสุ ๑ เต อปัปฺปสฺสตา วา พหุสฺสตา วา ชีวตรกฺชนัญฺชราย
 ลภสฺสีการํ อิจฺฉนฺตา ทํ สัมปญฺจิณฺตฺวา อตฺตนา อานนทกัมมเม
 อจฺจิณฺตฺวา วิจาเรตฺวา สทฺธิจิตฺเตน ยถา อตฺตนา ลิกฺขิตฺเตน เตสํ
 สทฺธิกัมมเทสนํ เทเสนฺติ ๑ เต ทายกา ธีมมํ สุตฺวา ปุคฺค-
 นัตตญฺาตีสัมพັນชวโยเคน พหุโสกา ญฺาติกวโยคอภิกฺขตา เต
 อนุสฺสรนฺตา มนฺทสทฺธิชา วา พหุสทฺธิชา วา พหุสฺสเวคฺมานสา
 อตฺตทกฺกชฌยํ อนุสฺสรนฺตา ๑

๗๐ พุทฺธชฺชปฺปญฺจ ธีมมญฺจ วจิตฺวา ปุญฺญมคฺคํ กตฺวา ญฺาคินฺ
 ปุญฺญโกฏฺฐาสํ อทฺทิสิตฺวา อเหสํ ๑ เอกัจเจ อตฺตโน ปุคฺค-
 นัตตาโย พุทฺธสาสเน ปุพฺพพาเชสํ ๑

ต่าง ๆ ดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นเลือกเก็บได้ รวบรวมไว้ตามควร
แก่กำลังแล้ว นำมาไว้ในที่อยู่ของตน ๆ

๖๙ ฝ่ายปัจฉิพทายกที่เคยล้าสัสมการกุศลมาแต่ก่อน ที่เหลือ
ตายอยู่นั้นก็เป็นผู้มีทรัพย์น้อย ได้อาหารเลี้ยงชีพมาแต่ประเทศ
จีนบ้าง ได้มาด้วยกำลังแขนของตนบ้าง ด้วยเขษการกุศล
ที่ตนได้ทำไว้แต่ก่อน ด้วยเหตุที่ตนเป็นทาสพระพุทธรูปศาสนาให้
ผล จึงมีอินทรีร้ายร่างกายอันบริบูรณ์ และมีจิตรศรัทธาปราณา
จะฟังพระสัทธรรมเทศนา ในสมัยเป็นเชลยนำจึงพากันไปสู่สำนัก
แห่งพระภิกษุเหล่านั้น ๆ เป็นผู้ร่ำรวยบ้าง เป็นผู้พหุสตรีย่าง
หายากจะได้ล้าสัสมการเลี้ยงชีพตน จึงรับนิมนต์แล้วเลือกกัน
ตรึงครองธรรมที่ตนนำมาไว้นั้น แล้วก็แสดงธรรมเทศนาให้ทายก
เหล่านั้นฟัง ครั้นทายกเหล่านั้นได้ฟังธรรมแล้ว ที่มีความ
โศกมาก เพราะพลัดพรากจากบุตรธิดาและนักดาณาคิสัมพันธ์
มิตร มีความวิโยคจากญาติครอบงำอยู่ ก็ระลึกขึ้นได้ถึงชน
เหล่านั้น ผู้ที่ศรัทธาอ่อนหรือมีศรัทธากลับ ก็มีจิตรคิกสังเวช
ถึงความหลัง ๆ ระลึกได้ถึงความทุกข์และภัยของตน

๗๐ จึงชักชวนกันสร้างพระพุทธรูปพระสัทธรรมแล้วเสร็จ ทำ
การบุญฉลองตามกำลังตนแล้ว อุทิศแผ่ส่วนกุศลไปให้ญาติ
ของตน ๆ ชนบางพวกก็บวชชุตระนัคตาของตนในพระพุทธรูปศาสนา

๗๑ อปรภาเค ปุพฺพกัมมํ กรณัตถาย เต ภิกฺขุ พทฺธวักคา
 พทฺธอนฺโตวาลิกา วา จตฺตํจยปริยุตฺธนา ปริยุตฺธมฺนา พทฺธ-
 สาสเน อสฺสสํ ฌเนตฺวา ธมฺมวินยญฺจ ปริเยสํนฺตา พทฺธรฺูเป
 จ โภกตฺตวิภคฺคองคฺยํจจเณนมากุเล นานาวินาสเ วา กุญฺญวิหาร-
 สํมาพทฺธรฺูเป จ นานาวินญฺเรโถโลเกตฺวา สํเวคฺมานสา อสฺสฺสนิ
 ปุญฺญณฺตํ พทฺธสํสณฺนปฺยตฺรตฺตา กัมมํยตฺตททยา อนฺโตวาลิเกติ
 สทฺธิ ยถา ยตฺตคฺคฺฐาเน พทฺธรฺูเป ปญฺนิสาเมณฺติ ฯ เป ธมฺมวินยา
 วินาสเสสา ยาวตเก ทาวตเก คเหตฺวา เต ภิกฺขุ อตฺตโน
 ฐาเน อาเนสุ ฯ

๗๒ สัพฺเพ ฌนา ปริยุตฺธอาหารา ปฺราณคาเม นานาวาส-
 ปฺราณกฺเขตฺตาวตฺถสฺมึ วา เคทานิ อาโรเปณฺติ ฯ สัพฺเพ ภิกฺขุ
 ปิณฺทปาตอาหารเ นานํปฺการเ สัมมณฺสนฺตา อตฺตโน อตฺตโน
 สทฺายเกติ วา นิสฺสิตเกติ สทฺธิ ปฺราณอาหาราเม โอวรกฺญฺจ
 กุญฺญญฺจ อาโรเปตฺวา ตตฺถ วัสสํวาสํ วสันฺติ ฯ

๗๓ ททา อโยชฺยณคเร วินาสิตเ มหาโยโฆ พมิสฺสโร
 จตฺตญฺเ ปญฺนิสณฺฐานคเร อโยชฺยวาสิชน ฐวิสฺสเร รัฏฺฐวิเชตฺสุ

๗๑ ครั้นอยู่นานมาในกาลเบื้องหน้า ภิกษุเหล่านั้นมีพรรคพวก
 มาก มีอันแตกสลายมากชน จิตที่จับลาภก็บริบูรณ์ น้ำใจ
 ก็ผ่องใสบริสุทธิ์ก็ จึงทำความออสสาหะให้เกิดชนในพระพท
 ศาสนา เพื่อจะทำกาทำให้เจริญเหมือนแต่ก่อน จึงชักชวนกัน
 ไปเที่ยวแสวงหาพระธรรมวินัย ครั้นได้เห็นพระพุทธรูปที่หักพัง
 มีองค์อวัยวะอันกระจัดกระจาย และได้เห็นกฐีวิหารอันวินาศทำ
 ลายไป ก็เกิดความสลดใจร้องไห้เช็ดน้ำตา มีเหตุที่ยอันหวน
 ไหวด้วยความโศก เพราะพระพทศาสนาเป็นที่รักใคร่ของภิกษ
 เหล่านั้น พร้อมด้วยอันแตกสลายทั้งหลาย ช่วยกันเก็บพระพุท
 รูปไว้ในที่ควร พระธรรมวินัยทั้งหลายใด ที่เหลือจากความ
 วินาศมีประมาณเท่าใด ภิกษุทั้งหลายนั้นก็เก็บรวบรวมพระธรรม
 วินัยทั้งหลายนั้น มีประมาณเท่านั้นนำมาไว้ในที่อยู่ของตน ๆ

๗๒ ครั้นชนทั้งปวงมีอาหารเลี้ยงชีพบริบูรณ์แล้ว ต่างคน
 ก็ปลูกบ้านเรือนลงในที่บ้านเก่าข้าง ในที่นาและที่สวนซึ่งเป็นที่
 อยู่เก่าต่าง ๆ ข้าง ฝ่ายภิกษุทั้งปวงครั้นได้อาหารบิณฑบาตมี
 ประการต่าง ๆ แล้ว พร้อมด้วยเพื่อนพรหมจรรย์และอันแตกสลาย
 ของตน ๆ จึงปลูกค้ำนอน้อยข้างกะท่อมข้าง ในอารามเก่า ๆ
 แล้ว อาศัยอยู่จำพรรษาในที่นั้น ๆ

๗๓ ในกาลครั้งเมื่อกรุงศรีอยุธยาพินาศแล้ว มหาโยธาที่
 เป็นแม่ทัพพม่า ตั้งชนที่แก่วักล่าให้เป็นใหญ่ในกรุงศรีอยุธยา

คัว อธิ สามโก วัสสุติ วจเนน จูเปตฺวา อิม ชนา อัญญมัญญ
 ฌาเคนตฺติ จินฺเตตฺวา อัสสาสมาจิตฺเตน อตฺตโน นคร นิวัคคิ ฯ

๗๔ เต ชนา หิ โลกโอสโมหาภิกฺขุตา อัยยปฺปญฺญา อัยย-
 ปฺปญฺญา ฯ อัสสิริยสิริ รัทฺธิคํ อัสสโกเนตา อัญญมัญญปิ วิคฺข-
 มฺมึตา ฌาเคนตา มหาวินาสํ ปาปฺพนฺติ ฯ เอกัจเฆ มหัพฺพลา
 มหาวิคคฺพนฺชา อัญญเณ อตฺตวเส อากัฏฺฐมิกฺวา วิคคฺวิคฺคา คุมฺพ-
 คุมฺพา อัญญเณ อัญญเณ วิหิตฺตํ วิโรเธนฺติ ฯ เอกัจเฆ มหัพฺพเล
 ลภิกฺวา อตฺตโน พฺยํ รัทฺธินฺโต ปิจฺจามิตฺเต ยุชฺฌนฺโต เอกทา
 ชโย-เอกทา ปราชิโต นานาวินาโส พลวกลียุเค กาเล อโหสิ ฯ

๗๕ อิติ อโยชยนฺตเร วินาสิกฺเขยฺ ททา อโยชยวิชิเต วัสส-
 นฺโลกราชา ฯ นครสิริธมฺมราชา ฯ นครราชสิมาราชา ฯ
 วรรณายราสีจาติ จตฺสโส ชนา อตฺตโน อตฺตโน นคร อัสสวา
 อโหสิ ฯ

๗๖ เตสุ วัสสนฺโลกปุเร ชเนหิ อังการํ สัมปญฺจิณฺติว โส
 วัสสนฺโลกราชา เตจฺจณฺตํ อัสสาเปตฺวา คํ อภิสิตฺโต พุทฺธ-
 สาสเน ลิกฺขายทานิ มัทเทนฺเตน นานาปาเปเน สฺวามเทเน ภิกฺขุ-

แบ่งไว้ให้เป็น ๔ ส่วนแล้ว กล่าวว่ามันจริงเป็นเจ้าของรักษาอยู่
ในแวนแคว้นนั้น ๆ ด้วยจิตตคติอุบายของเรว่า ให้ชนเหล่านั้น ๆ
จงแบ่งชิงกันเองฆ่ากันเองตั้งนี้แล้ว ก็กลับไปสู่นครแห่งตน

๗๔ จริงอยู่ ชนทั้งหลายที่อยู่^๑ในแวนแคว้นนั้น ๆ เป็นผู้มียุ
สันดานมากไปด้วยโลภะโทสะโมหะครอบงำ และเป็นผู้มีบุญญา
ธิการน้อยบุญญาก็น้อย ไม่สามารถรักษาศีลคือความเป็นอิศร
ภาพอยู่ได้ ต่างคนแย่งชิงฆ่าฟันซึ่งกันและกัน จนถึงความ
มหาวินาศ ขางพวกที่มีกำลังพวกพลพาหนะมาก ก็ถูกลาก
คน^๑อื่นมาให้อยู่^๑ในอำนาจของตน ขางพวกควบคุมสมัคพรรคพวก
ได้มากแล้ว ก็เขียดเขียนคนอื่นให้^๑ได้ความเดือดร้อน ขาง
พวกได้กำลังพลพาหนะแล้ว ก็รักษาพวกของตนไว้ เข้าสู้รบ
กับข้าพเจ้านี้ ขางที่^๑ชนะขาง^๑ครั้งก็แพ้ ความวินาศได้เกิด
ขึ้นในกาลกลียศมีกำลังดังนี้

๗๕ ครั้งเมื่อกรุงศรีอยุธยา^๑มีความวินาศดังนี้ คราวนั้นใน
แวนแคว้นกรุงศรีอยุธยา^๑นั้น ชนที่มีอิศรภาพในนครของตน ๆ มี
อยู่ ๔ นคร คือพระยาพิชัยโลก ๑ พระยานครศรีธรรมราช ๑
พระยานครราชสีมา ๑ พระนายกอง ๑

๗๖ บรรดาชนทั้ง ๔ นั้น พระยาพิชัยโลก^๑ที่อยู่ในเมือง
พิชัยโลกนั้น ชนทั้งหลายรับ^๑พระโองการแล้ว ก็ให้ยกเสนา
ฉัตรทำการราชาภิเษกเสร็จแล้ว จึงกรีธาพลใหญ่ไปรบกับพระครู

ลามเกน- มหัพพะเลน วรส์วางคภิกขุณา สห ตักขัตถ์คัม มหั้นเทหิ
 โยชาพลหิ อัญญมัญญ์ ยุชฌิตวา น ชยปราชโย ตัสมี นคร
 ฌมาเต รัชช การเนโต เอกุณปัญญาสาธุโก กาลิ อกาสิ ฯ

๗๗ ตทา นครสิริวิมัมมราชนคเร นครสิริวิมัมมราชา ตทา
 อังการิ สัมปญฺจิฉิตวา อภิเสกถโต เสสเทวีสเส รัชช การเนโต
 ชนปุเร วสันเตน วชิรปาการวิญญา ชลลลัมภเคติ พหุสวโยเชติ
 ตัม นคริ คินตีวา นาคเรหิ ยุชฌิตวา ตัม ลภิตวา ตัญญู มหาชน
 จ นกนาวัตถุณิ คเหตีวา อิตตโน ปุริ นีวตติโต ตัสส รัญโญ
 เสสสัคคัศวัสสานิ วเส วสันโต เตนปี ปริสุทฺธจิตตัม ตัญญู วิชา-
 เรตีวา เปเสตีวา สิริวิมัมมราชนคเร ปุน สิริวิมัมมราชิ ฐาปีโต
 ยถาพลํ เสสจตุรัสสานิ ตัสมี วสันโต ตโต อปรภาเค รตน-
 โกสินทอนันทนคริ อากันตีวา รตนโกสินทรัญโญ ทาโส อายุ-
 ปริโยสาเน ยถากัมมํ คโต ฯ

สรวงคบุรี ซึ่งเป็นผู้มีพละกำลังมาก และเป็นผู้นำยี่สิบสี่ชายท
ในพระพุทธศาสนา เป็นภิกษุลามกเสเพลราเมรัย แคบ
พลไปรบถึง ๓ ครั้งไม่ชนะไม่แพ้กัน พระยาพิษณุโลกอยู่ในราช
สมบัติ ๖ เดือน พระชนมายุได้ ๔๘ ปี ก็เสด็จสวรรคตไป
ตามยถากรรม

๗๗ ครั้นนั้นในเมืองนครศรีธรรมราช พระยานครศรีธรรมราช
รับโองการอย่างนั้นแล้ว ทำการราชาภิเษกอยู่ในราชสมบัติได้
๒ ปีเศษ พระยากำแพงเพชรที่อยู่ในเมืองธนบุรี พร้อมด้วย
สุรโยธาเป็นอันมาก ยกมาทั้งทางน้ำทางบก ครั้นถึงเมือง
นครศรีธรรมราชแล้ว ก็เข้าทำยุทธนาการด้วยชนชาวเมืองทั้ง
หลาย ได้เมืองแล้วก็พามหาชนเหล่านั้น กับทั้งครอบครัวมา
พระนครของพระองค์ ก็แหละพระยานครศรีธรรมราช ตกอยู่
ในอำนาจของพระยากำแพงเพชรนั้น ประมาณ ๗ ปีเศษ ครั้น
พระยากำแพงเพชรไคร้ครวญดูเห็นว่า พระยานครศรีธรรมราชนั้น
มีจิตรบริสุทธิ์ซื่อตรงก็ จึงส่งไปให้ครองเมืองนครศรีธรรมราช
ตามเดิมอีก พระยานครศรีธรรมราชครองเมืองนั้นได้ ๔ ปีเศษ
ในกาลเบื่องหน้าแต่นั้น พระยานครศรีธรรมราชก็มายังนคร
รัตนโกสินทร์ ยอมตัวเป็นข้าพระบาทรัตนโกสินทร์ ในกาล
เป็นที่สุกอายุแล้ว ก็ไปตามยถากรรมของตน

๗๘ อถ นกรราชสีมาราชา ชเนหิ ฌาฏิตอ อัญญโธ ราชา
 รุขีโตยิ เทพพิริชนาเมน ฟูฟพอโยธยราชปุตฺเตน สห ชเนหิ
 ฌาติโต มรติ ฯ ราชปุตฺโต ตสฺมี นกรสีมาปุเร วสิตฺวา ชเนหิ
 อีสฺสรํ น ทโต ชนํ วเส วสันโต เสสสฺวํนเร ทุกฺโข
 วชิรปาการัญญา ตํ คินฺตีว ษฺณมิตฺวา ตํ คเหตุว ฌาเนตฺวา
 อตฺตโน ปเร ฌาติโต มรติ ฯ

๗๙ อถ วรรณาวาสี ฯ ติโพธิวัฏฺฐิเน สัตฺตมาเส วมา-
 มหาโยเชน รุขีโต อีสฺสโร ฌนปฺริวญฺญโธ ภูโต ปลายันโต
 เตน อนุกินฺตีว ฌาติโต สห ญาคิมิตฺเตหิ กาลํ อภาสิ ฯ

อโยชยนกรวินาสกถา นิฐฐิตา

อิติ สํเวคเหตุคิลักขณญาณัตถาย สังคิตยวังเส กเถ
 อนุกัมมฉัตตัสราชนิทฺเทโส นาม สัตฺตโม ปรีจฺเฉโต ฯ

๗๘ ในกาลครั้งนั้น ชนทั้งหลายจับพระยานครราชสีมาฆ่า
 เสียแล้ว ตั้งพระยาองค์อื่นไว้แทน ภายหลังชนทั้งหลายก็จับ
 ฆ่าเสีย พร้อมกันกับพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาใน
 ก่อน พระนามว่ากรมหมื่นเทพพิพิธ และราชบุตรของพระยา
 นครราชสีมาที่อยู่ในเมืองนครราชสีมานั้น ชนทั้งหลายไม่ยอม
 ให้เป็นใหญ่ ต้องตกอยู่ในอำนาจของชนทั้งหลาย มีความ
 ลำบากอยู่เป็นนิตย์ ครั้นพระยากำแพงเพชรยกพลไปถึงเมืองนคร
 ราชสีมานั้น ก็ยกพลออกต่อสู้ พระยากำแพงเพชรจับตัวได้
 แล้ว นำมาฆ่าเสียที่พระนครของตน

๗๙ ครั้นนั้นพระนายกอง ที่แม่ทัพพม่าตั้งไว้ให้เป็นใหญ่
 ณค่ายโพธิ์ ๓ ต้นนั้น กำหนดกาลนานได้ ๘ เดือน เกรงเดช
 เจ้ากรุงธนบุรีหนีไป เจ้ากรุงธนบุรีตามจับตัวได้ ฆ่าเสียกับ
 ญาติและมิตร

กล่าวมาด้วยเรื่องกรุงศรีอยุธยาวินาศ จบเท่านั้น
 การที่รวบรวมวงศ์กระษัตริย์ไว้ดังนี้ เพื่อให้เกิดความ
 สงวนสลดใจ และให้เกิดปัญญาปลงพระไตรลักษณ์ญาณ
 แสวงด้วยลำดับกระษัตริย์ ๓๖ พระองค์ เป็นบริเฉทที่เจ็ดจบเท่านั้น

ข้าพระพุทธเจ้าพระยาพนสุนทร

ผู้แปล